

บทที่ ๑

การจัดระบบการทหารไทยก่อนรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

สมัยสุโขทัยและสมัยกรุงศรีอยุธยาโดยสังเขป

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ เท้าที่ปรากฏในศิลาจารึกหลักต่าง ๆ อาจกล่าวได้ว่า เรื่องราวเกี่ยวกับการทหารมีปรากฏอยู่น้อยเต็มที่ สิ่งที่เรารู้พอจะทราบบ้างก็มีแต่เพียงการทำสงครามในแต่ละรัชกาลว่าเกิดขึ้นกี่ครั้งและผลเป็นอย่างไร เท่านั้น ซึ่งมีได้ให้ความกระจ่างใด ๆ เกี่ยวกับการจัดระบบการทหารเลย แต่จากการศึกษาอักษณการปกครองในสมัยสุโขทัยก็พอจะเป็นแนวทางพิจารณาได้ว่า การทหารในสมัยนั้นคงจะจัดขึ้นตามลักษณะความสัมพันธ์ทางครอบครัว เช่นเดียวกับการปกครอง คือ มีการแบ่งประชาชนออกเป็นหมู่เหล่า ภายใต้การควบคุมของเจ้าหมู่บ้านสงบเจ้าหมู่บ้านทำหน้าที่เป็นผู้นำฝ่ายพลเรือน ครั้นยามสงครามก็จะมีการเกณฑ์ผู้คนรวบรวมกันขึ้นเป็นกองทัพ

การจัดกองทัพแบบนี้ เป็นการจัดขึ้นเฉพาะยามสงคราม เพราะในสมัยนั้นยังไม่มีทหารอาชีพโดยเฉพาะ เนื่องจากบ้านเมืองยังไม่กว้างขวาง ไพร่พลมีจำนวนน้อย อีกทั้งลักษณะยุทธวิธีก็เป็นแบบต่อสู้ประจันบาน ฝ่ายใดมีจำนวนกำลังสูงย่อมได้เปรียบในการสู้รบ ดังนั้นจึงนิยมเกณฑ์ผู้คนเข้ารวมกองทัพให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้

ศึกษารายละเอียดได้จาก สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ประชุมพงศาวดาร ภาค ๒๓, (ตำนานการเกณฑ์ทหารกับตำนานกรมทหารราบที่ ๔) (พระนคร: พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ม.จ.หญิงวิไลกัญญาภานุพันธ์, วันที่ ๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๘),
หน้า ๓.

ด้านการฝึกซ้อมอาวุธ เนื่องจากยังไม่มีกรมทหารเข้าประจำกรมกองดังเช่นปัจจุบัน^๑ การฝึกซ้อมอาวุธจึงตกเป็นหน้าที่ของชายไทยทุกคนที่จะต้องชวนชวายุศึกษากันเองภายในครอบครัว สกูลวงศ์ หรือในกลุ่มของตน อาวุธที่ใช้ได้แก่ มีด หอก คาน แหวน หลาว และหน้าไม้^๒

การจัดระบบการทหารแบบนี้คาดว่าคงใช้กันมาจนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นและเริ่มพัฒนามีระเบียบแบบแผนปรากฏเป็นหลักฐานแน่ชัดในสมัยพระบรมไตรโลกนาถ ซึ่งเริ่มแบ่งแยกหน้าที่ของฝ่ายทหารและฝ่ายพลเรือนออกเป็นสัดส่วน ให้สมุหนายกเป็นหัวหน้าดูแลกิจการฝ่ายพลเรือน สมุหกลาโหมเป็นหัวหน้าดูแลกิจการฝ่ายทหาร^๓ แต่ว่าการแบ่งนี้ยังไม่สมบูรณ์ในด้านการปฏิบัติ เนื่องจากปัญหาการขาดแคลนกำลังคน ความจำเป็นในข้อนี้ทำให้ทางราชการต้องเรียกเกณฑ์คนเขารวมกันจัดเป็นกองทัพในยามสงครามดังที่เคยเป็นมาในสมัยสุโขทัย^๔ สำหรับพัฒนาการด้านอื่น ๆ ก็ค่อย ๆ พัฒนาคืบขึ้น ในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ (พ.ศ. ๒๐๓๔ - ๒๐๗๒) โปรดเกล้าฯ ให้มีการทำบัญชีทะเบียนไพร่พล (หรือที่เรียกว่า "การทำ

^๑ ทหารประจำการถึงจะมีบ้างก็เป็นส่วนน้อย ได้แก่ พวกทหารรักษาพระราชวังหรือทหารรักษาพระองค์เท่านั้น ศึกษารายละเอียดได้จาก พลโท คำเนิร เลชะกุล, ประวัติการเตรียมพลในกองทัพบกไทย (พระนคร: โรงพิมพ์กรมทหารสื่อสาร, ๒๕๐๗), หน้า ๓๕.

^๒ กระจ่างกลาโหม, ที่ระลึกวันสถาปนากระทรวงกลาโหม ๔ เมษายน ๒๔๓๐ ถึง ๕ เมษายน ๒๔๕๖ (พระนคร: โรงพิมพ์แผนกทหาร, ม.ป.ท.), หน้า ๑๔.

^๓ "พระไอยการตำแหน่งนายทหารหัวเมือง" และ "พระธรรมนูญและพระไอยการตำแหน่งนายพลเรือน, กฎหมายตราสามดวง (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๕), ๑ : ๒๑๕ - ๒๗๕.

^๔ สาส์นสมเด็จพระเจ้า (พระนคร. องค์การคำคุณุสภา, ๒๕๐๕), ๑๔ : ๑๕.

สารบัญชี่) ทำตำราพิชัยสงคราม ว่าด้วยกรรมทั้งปวง และทำพิธีทุกหัวเมือง^๑

การเกณฑ์คนเข้ารับราชการทหาร

ในสมัยกรุงศรีอยุธยา การเกณฑ์คนเข้ารับราชการทหารอย่างมีระเบียบแบบแผน ครั้งแรก คือ การทำสารบัญชี่ หน่วยงานที่ทำหน้าที่นี้โดยตรงคือ กรมพระสุรัสวดี ทำหน้าที่เป็นพนักงานบัญชี่พล ทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน ตลอดจนควบคุมการส่งคำสั่งให้กำลังหรืออาวุธ-ยุทโธปกรณ์จากสวนกลางไปยังหัวเมืองอีกด้วย^๒

การเกณฑ์คนเข้ารับราชการทหาร เริ่มเกณฑ์ตั้งแต่อายุ ๑๘ ปี ให้รับราชการไปจนกระทั่งอายุ ๖๐ ปี จึงปลดออก ทั้งนี้ยกเว้นพวกพระ นักบวช และชาวต่างประเทศที่ไปมาค้าขายชั่วคราว แต่ถาเป็นพวกที่เข้ามาตั้งบ้านเรือนถาวรหรือเป็นพวกลูกหลานที่เกิดในเมืองไทย ทางราชการจะเรียกตัวขึ้นทะเบียนเป็นทหารทั้งสิ้น สำหรับพวกทาสเชลย เมื่อถูกเกณฑ์เข้ามาไมถึถือว่าเป็นพวกทหาร แต่จะถูกเกณฑ์มาใช้แรงงานเท่านั้น เพราะถึเป็นคนชั้นต่ำ^๓

การเรียกเกณฑ์คนขึ้นทะเบียนและสักทองมือเข้าสังกัดกรม เริ่มขึ้นเมื่ออายุ ๑๘ ปี ตามปกติมักจะแยกกลุ่มบรรจุเข้ารับราชการกรมเดียวกับบิดา เพื่อประโยชน์ในการปกครอง และการระดมพลเรียกว่า "ไพร่สม" ในขั้นแรกที่ยังไม่ต้องเข้ารับราชการทหารเต็มตัว ใหเ้าเข้าเวรรับการฝึกหัดจากมูลนายไปก่อน ถอเมื่ออายุครบ ๒๐ ปี จึงเข้าไปรายงานตัวในเมือง

^๑การทำพิธีทุกหัวเมือง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานว่า คงจะหมายถึงการระดมพลหรือการชักชวนความพร้อมเพรียงของกองทหาร และเป็นการสำรวจจำนวนกำลัง ตลอดจนจนกระบวนทัพต่าง ๆ ของแต่ละเมือง เพื่อเตรียมพร้อมสำหรับสงคราม คาดว่าจัดขึ้นปีละ ๑ ครั้ง ศึกษารายละเอียดได้จาก สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ประชุมพงศาวดาร ภาค ๒๓, หน้า ๒๐ - ๒๒.

^๒พลโท คำเนิร เลชะกุล, ประวัติการเตรียมพลในกองทัพไทย, หน้า ๖.

^๓สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ประชุมพงศาวดาร ภาค ๒๓, หน้า ๒๐.

ราชธานี เป็น "ไพร่หลวง" รับราชการปีละ ๖ เดือน โดยเข้ารับราชการเดือนเว้นเดือน สลับกันไป เรียกว่า "เข้าเดือนออกเดือน" ดังนั้นในบางครั้งพวกไพร่หลวงจึงถูกเรียกชื่ออีก อย่างหนึ่งว่า "เลขไพร่หลวงจ่ายเดือน"^๑

สำหรับไพร่หลวงที่อยู่หัวเมืองชั้นนอกห่างไกลจากราชธานีเดินทางไปมาลำบาก ทาง ราชการจึงอนุญาตให้ส่งส่วยแทนการเข้ารับราชการ หรือบางครั้งใช้วิธีเกณฑ์ไปใช้แรงงาน เช่น ทำเหมืองแร่ ตัดไม้ หรือทำการช่างต่าง ๆ คิดเป็นส่วยแผ่นดินตามอัตราไพร่หลวงที่ส่ง ส่วยแทนการเข้ารับราชการ เรียกว่า "ไพร่ส่วย" ครั้นต่อมาการทำมาหากินเจริญขึ้น ไพร่ หลวงต้องการไปทำการค้าหรือประกอบอาชีพส่วนตัวก็ได้รับการผ่อนผันให้ส่งเงินแทนส่วยสิ่งของ หรือการเกณฑ์แรงงานตามอัตราที่ทางราชการกำหนดไว้ ดังเช่นตอนปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา ปรากฏว่าไพร่หลวงเสียเงินเป็นส่วยปีละ ๖ บาท ทาสเชลยเสียปีละ ๖ สลึง เป็นต้น^๒ อนึ่ง การเสียเงินนี้เป็นไปเฉพาะยามสงบเท่านั้น ครั้นยามสงครามก็เกณฑ์คนเข้ารับราชการเหมือน กันหมด

ไพร่หลวงจะรับราชการอยู่จนอายุครบ ๖๐ ปี จึงถูกปลด แต่ในระหว่างรับราชการ หากมีบุตรชายเข้ารับราชการทหารถึง ๓ คน ก็จะได้รับสิทธิพิเศษปลดออกจากราชการก่อน กำหนดอายุ ๖๐ ปี^๓

บรรดาไพร่สมและไพร่หลวงคงกล่าวจัดเป็นทหารนอกประจำการ เนื่องจากเป็น ทหารที่ขึ้นบัญชีเข้าเวรรับราชการเป็นช่วง ๆ ตามกำหนดชั่วคราว เมื่อครบกำหนดตามอัตรา

^๑ หอสมุดแห่งชาติ, "พระราชบัญญัติเรื่องเลขไพร่หลวง," หมวกกฎหมายรัชกาลที่ ๕ เลขที่ ๓๕ - ๓๘.

^๒ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ประชุมพงศาวดาร ภาค ๒๓, หน้า ๒๐.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐ - ๒๑.

ก็จะกลับไปประกอบอาชีพส่วนตัว ครั้นเกิดสงครามจึงถูกเรียกระดมพลมีลักษณะคล้ายทหารกองหนุนในปัจจุบัน ส่วนทหารประจำการมีเป็นส่วนน้อย ไคแกททหารรักษาพระองค์และทหารรักษาพระราชวังเท่านั้น

การจัดระบบหน่วยทหาร

การวางแผนจัดระบบหน่วยทหารมีขึ้นเป็นครั้งแรกในสมัยพระบรมไตรโลกนาถ หน่วยราชการฝ่ายทหารคือ กรมพระกลาโหม ทำหน้าที่ดูแลบังคับบัญชาการทหาร การฝึกซ้อม การสะสมอาวุธยุทโธปกรณ์ และทำหน้าที่ดูแลหัวเมืองฝ่ายใต้อีก ๑๒ หัวเมือง^๑ โดยมีสมุหกลาโหมเป็นหัวหน้า แบ่งส่วนราชการออกเป็น ๒ ฝ่ายใหญ่ ๆ คือ

๑. ฝ่ายบริหาร มีเจ้าหน้าที่ตำแหน่งต่าง ๆ เช่น ปลัดทูลฉลอง ปลัดบัญชา สมุหบัญชี เสมียนตรา และครูฝึกต่าง ๆ อาทิ ครูฝึกปืนใหญ่ ครูปืนเล็ก^๒ เป็นต้น

๒. ฝ่ายทำหน้าที่รบ ไคแกทกองทัพต่าง ๆ แบ่งออกได้ คือ

๒.๑ กองทัพหน้า ประกอบด้วยกองทัพฝ่ายขวาเรียกว่า กองทัพเคโซ และกองทัพฝ่ายซ้ายเรียกว่า กองทัพท้ายน้ำ มีกรมทหารชั้นอยู่ในสังกัดคือ กรมอาษา (ชาย-ขวา) กรมเชนทอง (ชาย-ขวา) กรมทวนทอง (ชาย-ขวา)^๓

๒.๒ กองทัพหลวง ประกอบด้วยกรมทหาร ซึ่งเรียกว่า กรมพระตำรวจ แบ่งเป็นกองทัพฝ่ายชาย-ขวา เหมือนกันกับกองทัพหน้า (ชาย-ขวา) กรมตำรวจนอก (ชาย-ขวา) กรมสนมทหาร (ชาย-ขวา) กรมพลพันธ์ (ชาย-ขวา) กรมทนาย

^๑"พระธรรมนูญบทที่ ๒" และ "พระไอยการตำแหน่งหัวเมือง," กฎหมายตราสามดวง, ๑ : ๑๖๑ - ๑๖๒, ๒๑๘ - ๒๓๘.

^๒เรื่องเดียวกัน.

^๓กรมทหารฝ่ายซ้ายขึ้นตรงต่อกองทัพท้ายน้ำ กรมทหารฝ่ายขวาขึ้นตรงต่อกองทัพเคโซ.

เลือกหอก (ชาย-ขวา) กรมรักษาพระองค์ (ชาย-ขวา) กรมสนมหลวง (ชาย-ขวา)

๒.๓ กองทหารในกลาง ทำหน้าที่ให้บริการแก่อองทัพหลวง และเป็นกำลังสำรองหรือกำลังหนุนที่เรียกกันว่ากองทัพหลัง ซึ่งประกอบด้วย กรมทหารในกลาง (ชาย-ขวา) กองช่างเรือ (ชาย-ขวา) กองแตร (ชาย-ขวา) และกองทหารอาสาต่าง ๆ เช่น กองอาสาญี่ปุ่น กองอาสาจาม กองฝรั่งแมนปิ่น เป็นต้น

การจัดกองทัพดังกล่าวเป็นการจัดกระบวนทัพขนาดใหญ่ และพระมหากษัตริย์ทรงเป็นจอมทัพด้วยพระองค์เอง ในบางครั้งหากเป็นการรบที่ไม่สำคัญอาจจะมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้นายทหารอาวุโสเป็นแม่ทัพคุมกองทัพออกไปทำการตามความเหมาะสม แต่หากมีศึกใหญ่ก็อาจจะเรียกเกณฑ์กองทัพจากหัวเมืองฝ่ายเหนือฝ่ายใต้เข้าสมทบด้วย

ตำนานการฝึกหัดและยุทธวิธี ยุทธวิธีเป็นเรื่องของแม่ทัพนายกองต้องศึกษาและพิจารณานำไปใช้ให้ได้เปรียบฝ่ายตรงกันข้าม ในสมัยนี้ยุทธศาสตร์และยุทธวิธีเน้นความสำคัญที่ความสามารถไหวพริบ ปฏิภาณของผู้นำ กำลังพลต้องมีจำนวนมากพอ มีขวัญดีและมีการส่งกำลังบำรุงดี

สำหรับการฝึกหัด ถือเป็นหน้าที่ของไพร่พลที่จะต้องรับผิดชอบฝึกฝนตนเองให้สามารถป้องกันตนเองและใช้อาวุธคู่มือของตนอย่างชำนาญ ส่วนการฝึกหัดของทางราชการมักจะเป็นการฝึกกระบวนยุทธของหน่วย และจะทำใดต่อเมื่อมีการเรียกระดมไพร่พลหรือก่อนออกไปรบเพียงเล็กน้อยเท่านั้น อาวุธที่ให้มี คาน แหวน หลาว ง้าว หอก ธนู หน้าไม้ และมีอาวุธจากต่างประเทศ เช่น ปืนไฟ ปืนใหญ่ เขามาใช้เพิ่มเติมอีกด้วย

สภาพดังกล่าวทำให้กองทัพของไทยตอนการปฏิรูปอยู่ในสภาพไม่พร้อมรบ ไพร่พลที่ถูกเกณฑ์มาเข้ากองทัพมีอายุนับได้ว่าเป็นทหารอาชีพ เพราะมิได้มีเอกลักษณ์หรือคุณลักษณะพิเศษ

กระทรวงกลาโหม, ที่ระลึกวันสถาปนากระทรวงกลาโหม ๘ เมษายน ๒๔๓๐ ถึง ๘ เมษายน ๒๔๘๖, หน้า ๕๕ - ๕๖.

แตกต่างจากประชาชนธรรมดาแต่อย่างใด ทหารยังขาดระเบียบวินัย ความมีน้ำใจเป็นทหารอย่างแท้จริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งขาดความพร้อมรบ เพราะไม่มีหน่วยทหารประจำการอยู่ตลอดเวลา ประเทศไทยก็ได้ใช้ประโยชน์จากกองทัพแบบนี้ในการต่อสู้ป้องกันและขยายอาณาเขตของประเทศมาแต่ตลอดระยะเวลาอันยาวนานในประวัติศาสตร์ไทย ทั้งนี้เนื่องจากในเวลานั้นบรรดาประเทศคู่สงครามของไทยล้วนมีระบบการทหารอยู่ในสภาพที่คล้ายคลึงกับไทยทั้งสิ้น

ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ปรากฏว่ามีการตั้งกองทหารแบบยุโรปขึ้น แต่ก็เป็นการฝึกหัดเบื้องต้น เฉพาะทหารกลุ่มเล็ก ๆ กลุ่มหนึ่งเท่านั้น มิได้ฝึกหัดถึงขั้นใหญ่และเข้าใจกลยุทธ์ในการรบที่แท้จริงแต่อย่างใด ครั้นพอสิ้นรัชกาลการฝึกนั้นก็เลิกล้มไป คงเหลือแต่เพียงชื่อกรม^๑

การจัดระบบการทหารไทยก่อนสมัยปฏิรูปการทหาร

ในช่วงก่อนที่จะมีการปฏิรูปการทหารให้ทันสมัยตามแบบตะวันตกอย่างแท้จริงในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น การทหารไทยส่วนใหญ่ยังคงใช้ระบบแบบเดิมที่เคยใช้กันมาแต่ครั้งสมัยกรุงศรีอยุธยา ไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากนัก ในสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีก็เป็นสมัยที่บ้านเมืองยังไม่สงบเรียบร้อย ทรงมีภาระกิจในการกอบกู้เอกราชและรวบรวมผู้คนให้เป็นปึกแผ่น จนไม่ทรงมีเวลาในการปรับปรุงระเบียบหรืองานต่าง ๆ ให้ดีกว่าเดิมใด ครั้นสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ถึงแม้บ้านเมืองจะสงบ ๆ สงบและวางแวนสงครามมากขึ้น แต่ก็ยังคงใช้ระบบการทหารแบบเดิมอยู่ สิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปบ้างคือ กำหนดการเข้าเวรรับราชการของไพร่พล สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงลดเวลาจากการเข้าเดือนออกเดือน (ปีละ ๖ เดือน) เป็นเข้าเดือนออกสองเดือน (ปีละ ๔ เดือน)^๒ และในรัชสมัยต่อมาทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ลดลงอีก คือ

^๑ศึกษารายละเอียดได้จาก พิมาน แจมจรัส (รวบรวม), "จดหมายเหตุพอรบั้ง," ชุมนุมจดหมายเหตุฝรั่งในเมืองไทย (พระนคร: โรงพิมพ์ไทยสัมพันธ์, ๒๕๑๐), หน้า ๖๔๑-๖๔๖.

^๒กฎหมายตราสามดวง (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๖), ๕ : ๒๐๓.

ไพร่หลวง	รับราชการปีละ ๓ เดือน	คิดเป็นส่วยเดือนละ ๑ ตำลึง
ไพร่สม	รับราชการปีละ ๑ เดือน	
ทาสเชลย	รับราชการปีละ ๔ วัน	คิดเป็นส่วยปีละ ๖ สลึง ^๑

นอกจากนี้ก็มี การฟื้นฟูกิจการทหาร เกณฑ์ที่ค้ายุโรปขึ้นมาอีกครั้ง หลังจากที่เขาไป ภายหลังรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทอดพระเนตรเห็นแบบอย่างจากทหารซีปอย (Sepoy) ซึ่งเดินทางเข้ามาในกรุงเทพฯ พร้อมกับ คร. จอห์น ครอว์เฟอร์ค ทูตอังกฤษที่เข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีในสมัยสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย^๒ โดยทรงให้รวบรวมพวกบุตรหมู่รามัญเมืองนครเขื่อนขันธ์ และเมืองปทุมธานี มาฝึกหัดแต่งกายตามอย่างทหารซีปอย เป็นทหารรักษาพระองค์ ส่วนสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนอิศเรศรังสรรค์ ก็ทรงรวบรวมหมู่อาสาอาวณเข้าฝึกหัดเป็นกรมทหารปืนใหญ่ แต่งกายแบบทหารซีปอย ดังนั้นจึงนิยมเรียกรวมไปว่า "ทหารซีปอย" ตามไปด้วย^๓

ครั้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเริ่มพัฒนาทหาร เกณฑ์ที่ค้ายุโรปให้ดียิ่งขึ้น โดยโปรดฯ ให้รวบรวมพวกอาสาลาวและเขมรมาเข้าเป็นทหาร เกณฑ์

^๑สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, "ประกาศสักเลข รัชกาลที่ ๒," พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๒ (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๕, ๑ : ๖๔. และ เล็กีร์ ลายลักษณ์ และคณะ (รวบรวม), ประชุมกฎหมายประจำศก (พระนคร: โรงพิมพ์เคลิเมด, ๒๕๓๘), ๘ : ๑๕๕ - ๑๕๗.

^๒ประวัติกิจการทหาร สมัยกรุงรัตนโกสินทร์, (พระนคร: โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร ๒๕๑๐) บรรณาการในการพระราชทานเพลิงศพ พันเอก พระยาดำรงเกษมภพ (ทัต บัทมานนท์) และนางปนาภิศจพ นางสาวเพ็ญ บัทมานนท์ ณ วัดเทพศิรินทราวาส, ๒๗ มีนาคม ๒๕๑๐, หน้า ๒๓.

^๓สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๒๓, หน้า ๕๕.

หัตถ์อย่างยุโรป โดยมีครูฝึกชาวอังกฤษเป็นผู้ฝึกสอน จัดแถว จัดหมวดหมู่กองร้อยตามแบบยุโรป
ต่อมาโปรดให้ขยายการฝึกนี้ออกไปสู่กองทหารในสังกัดวังหน้าของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้า
เจ้าอยู่หัว และกองทหารภายใต้บังคับของสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ สมุหพระ-
กลาโหม

อย่างไรก็ดี ทหารเกณฑ์หัตถ์อย่างยุโรปในสมัยนั้นได้รับการฝึกหัดแต่เพียงหลักเบื้องต้น
(แถวซิก) เมื่อฝึกหัดเข้าขบวนให้เรียบร้อยแล้วก็โปรดเกล้าฯ ให้เขารวมขบวนแห่งสำหรับราช
พิธีต่าง ๆ สำหรับทหารฝ่ายรักษาพระราชอาณาจักรจริง ๆ นั้นยังคงเป็นการทหารแบบเดิมอยู่

การจัดระบบการทหารสมัยปฏิรูป : รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

การปฏิรูปการทหารให้ทันสมัยตามแบบประเทศตะวันตกอย่างแท้จริงเริ่มขึ้นในรัชสมัย
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สาเหตุสำคัญของการปฏิรูป เนื่องจากทรงมีพระ
ราชประสงค์ที่จะเสริมสร้างกำลังทหารเพื่อเป็นกำลังสนับสนุนฐานพระราชอำนาจของพระองค์
ทั้งนี้เนื่องจากทรงขึ้นครองราชย์ในขณะที่ทรงมีพระชนมายุเพียง ๑๕ พรรษา แทบจะไม่มีพระราช
อำนาจอะไรเลย อำนาจส่วนใหญ่ตกอยู่กับสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ผู้สำเร็จ
ราชการแผ่นดิน และเจ้านาย เสนาบดีชั้นผู้ใหญ่ทั้งสิ้น^๒ ในลักษณะเช่นนี้หากบุคคลเหล่านั้นขาด

^๑พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, "พระราชดำรัสทรงแถลงพระบรม
ราชาธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดิน," ประวัติศาสตร์และการเมือง (พระนคร : โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๖), หน้า ๑๒๘.

^๒การดี มหาจันทร์, "การปฏิรูปการทหารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๑๘), หน้า ๗๐ - ๗๖.

ความจงรักภักดี อันตรายที่อาจเกิดแก่พระราชบัลลังก์ยอมเป็นไปได้โดยง่าย^๑ ดังนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงพยายามปรับปรุงการทหารให้ทันสมัยและมีประสิทธิภาพขึ้น เพื่อเป็นกำลังค้ำชูพระราชบัลลังก์ แต่เนื่องจากการทหารสมัยนั้นยังกระจุกกระจายอยู่ในสังกัดอำนาจของบุคคลหลายฝ่าย จึงทำให้การปฏิรูประยะแรกมีขอบเขตจำกัดอยู่เพียงกรมทหารในส่วนสังกัดพระราชอำนาจ ๕ กรมเท่านั้น คือ กรมทหารรักษาพระองค์ กรมทหารลอมวิง กรมทหารหน้า กรมทหารปืนใหญ่ กรมทหารช่าง และกรมทหารเรือ อันได้แก่กรมทหารเรือพระที่นั่งอู่สาครี และกรมอรสูมพล จนกระทั่งถึง พ.ศ. ๒๔๒๕ สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ผู้สำเร็จราชการถึงแก่พิราลัย อำนาจของตระกูลบุนนาคและขุนนางหัวโบราณเริ่มหมดไป ยิ่งไปกว่านั้น พ.ศ. ๒๔๒๕ กรมพระราชวังบวรวิไชยชาญเสด็จทิวงคตลง บรรยากาสทางการเมืองเริ่มคลี่คลายไปในทางดีขึ้น^๒ ทำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีโอกาสรวมกำลังทหารเข้ามาเป็นปึกแผ่นมากยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้พระราชประสงค์ในการจัดปฏิรูปการทหารในระยะเริ่มแรกจะสัมฤทธิ์ผล แต่เมื่อพิจารณาในแง่ของการทหาร กรมทหารที่ได้รับการปฏิรูปได้ชื่อว่ามีแบบทันสมัย

อันตรายที่เกิดจากการกระจายกำลังคนไปอยู่ในอำนาจเสนาบดีหรือเจ้านายต่าง ๆ เคยปรากฏมาแล้วในสมัยสมเด็จพระเชษฐาธิราช ควบคู่กับพระยากลาโหมศรีสุริยวงศ์มีกำลังคนในการควบคุมเป็นจำนวนมาก จนเกิดการหวาดระแวงกันขึ้น ในที่สุดเจ้าพระยากลาโหมศรีสุริยวงศ์ก็ใช้กำลังคนในบังคับบัญชาทำการแย่งชิงอำนาจจากสมเด็จพระเชษฐาธิราชได้สำเร็จแล้วปราบดาภิเษกเป็น พระเจ้าปราสาททอง

สำหรับในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การที่กรมพระราชวังบวรวิไชยชาญมีกำลังผู้คนและไพร่พลในสังกัดเป็นจำนวนมาก เป็นเหตุให้เกิดความหวาดระแวงกันขึ้นระหว่างวังหน้าและวังหลวง จนกระทั่งเกิดเป็น "วิกฤตการณ์วังหน้า" ขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๑๓.

^๒ ภากรดี มหาจันทร์, "การปฏิรูปการทหารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว," หน้า ๑๐๘ - ๑๐๙.

เท่านั้น คือ "...มีแค่แปรงแถวทองพันเป็นอย่างสูง ยังไม่ได้เริ่มฝึกหัดถึงยุทธวิธี..."^๑ ทำให้มีผู้เห็นว่าเป็นการทุ่มเทลงทุนที่สูญเปล่าทั้งด้านเวลา แรงงาน และเศรษฐกิจ ซึ่งรัฐบาลควรจะต้องเปลี่ยนมาปรับปรุงด้านการปกครองแผ่นดินให้ทันสมัยมากกว่า เพราะเชื่อมั่นใกว่าหากกองทัพต่างชาติเข้ามารุกราน การต่อสู้ควยกำลังอาวุธคงไม่ได้ผลเท่ากับการทูต^๒ แต่จากตัวอย่างสถานการณ์ในประเทศเพื่อนบ้านขณะนั้น ทำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ทรงวางพระราชหฤทัยนัก จึงทรงพยายามปรับปรุงกิจการทหารให้ก้าวหน้าไปที่ละเล็กละน้อยจนสามารถจัดตั้ง "กรมยุทธนาธิการ" ซึ่งตามประกาศจัดกัารทหาร วันที่ ๘ เมษายน พ.ศ. ๒๔๓๐ ทำหน้าที่เป็นกรมกลางรับผิดชอบบังคับบัญชากิจการทหารบก ทหารเรือ^๓ ให้อยู่ในระเบียบแบบแผนเดียวกัน จัดปรับปรุงเรื่องระเบียบการปกครอง เงินเดือน เงินปี เบี้ยหวัดให้เหมาะสม และรวมเอาโรงเรียนสำหรับทหารต่าง ๆ ซึ่งตั้งขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๒๔ มารวมกันไว้ที่โรงเรียนทหารสราญรมย์เพียงแห่งเดียว เพื่อจัดการศึกษาและระเบียบต่าง ๆ ให้เป็นแบบแผนเดียวกัน จุดมุ่งหมายสำคัญของโรงเรียนนี้คือ มุ่งให้นักเรียนมีระเบียบวินัย มีน้ำใจความเป็นทหาร มีความสามารถในวิชาชีพทหารอย่างแท้จริง ซึ่งนับเป็นการวางรากฐานทหารอาชีพ (Professional Army) ที่แท้จริงเป็นครั้งแรก

^๑ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ, พระประวัติจอมพล พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช, พิมพ์ครั้งที่ ๒. (พระนคร : โรงพิมพ์กรมยุทธศึกษาทหารบก, ๒๕๑๖), หน้า ๔๔ - ๔๕.

^๒ กจช. ร.๕ บ.๒/๑๖, เจ้านายและข้าราชการกราบบังคมทูลความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลงราชการแผ่นดิน ร.ศ. ๑๐๓ (พ.ศ. ๒๔๒๗).

^๓ กรมยุทธนาธิการ ขณะนั้นมีผู้บัญชาการทั่วไปเป็นผู้บังคับบัญชาดูแลปกครองเฉพาะกรมทหารทั้ง ๕ ส่วนการปกครองหัวเมืองทางใต้และการพลเรือนอื่น ๆ ยังคงอยู่ในหน้าที่ของกรมพระกลาโหม.

กรมยุทธนาธิการได้รับการปรับปรุงให้ก้าวหน้ามาเรื่อย ๆ จนได้รับการยกฐานะขึ้นเป็น
กระทรวงยุทธนาธิการใน พ.ศ. ๒๔๓๐ และใน ๒ ปีต่อมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอม
เกล้าเจ้าอยู่หัวทรงยกเลิกระบบการปกครองแบบจตุสดมภ์และตำแหน่งสมุหนายก สมุห-
กลาโหม กระทรวงยุทธนาธิการก็เปลี่ยนนามเป็น กระทรวงกลาโหม^๑

อนึ่ง การจัดการทหารในช่วงนี้กล่าวได้ว่า เป็นเพียงการจัดรูปหน่วยงานและ
การปกครองการบริหารเท่านั้น ส่วนค่านิยมวิธียังคงใช้ลักษณะแบบเดิมอยู่ เนื่องจาก
รัฐบาลยังขาดกำลังเงิน กำลังคน ขาดตัวบุคคล ผู้ทำหน้าที่บังคับบัญชา ที่มีความรู้ทาง
การทหารอย่างแท้จริง นอกจากนี้ยังทรงประสบกับปัญหาการขาดความร่วมมือจากบุคคล
สำคัญในวงราชการชั้นสูงหลายท่าน ด้วยปรากฏว่าใน ร.ศ. ๑๐๓ (พ.ศ. ๒๔๒๗)
มีเจ้านายและข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ใคร่ร่วมกันพูดเกลียดวายนั่งสื่อแสดงความเห็นเกี่ยวกับ
การเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดินว่า ควรจะใช้นโยบายทางการทูตนำหน้านโยบาย
การทหาร กล่าวคือ ควรปฏิรูปการปกครองให้เป็นระเบียบแบบแผนเป็นที่ยอมรับของ
อารยประเทศ เพื่อความอยู่รอดของประเทศ มากกว่าที่จะมุ่งปฏิรูปการทหาร โดยที่
ประเทศยังขาดกำลังเงิน กำลังบุคคล ไม่อาจเสริมสร้างกำลังให้เข้มแข็งเท่าเทียมกับ
ต่างชาติได้^๒ ทำให้การปฏิรูปดำเนินไปอย่างล่าช้าและไคลคลนอยกว่าเท่าที่ควรจนกระทั่ง
ถึง พ.ศ. ๒๔๓๖ (ร.ศ. ๑๑๒) ประเทศไทยเกิดมีกรณีพิพาทกับฝรั่งเศสกรณีปัญหาชาย
แดนทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง เหตุการณ์ดังกล่าวจนถึงกับฝรั่งเศสส่งเรือรบสองลำโดยอาศัย
เรือสินค้านำร่องเข้ามาในปากแม่น้ำเจ้าพระยา และเกิดปะทะกันขึ้นกับกองทหารไทยที่
รักษาป้อมพระจุลจอมเกล้าและป้อมผีเสื้อสมุทรที่ปากน้ำ แต่ไทยก็ไม่อาจยับยั้งการรุกราน
ของฝรั่งเศสได้ ผลที่สุดของวิกฤตการณ์ ร.ศ. ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖) ไทยต้องยอมรับว่า

^๑ประวัติกิจการทหารสมัยกรุงรัตนโกสินทร์, หน้า ๒๕.

^๒กจช. ร.๕ บ.๒/๑๖ เจ้านายและข้าราชการกราบบังคมทูลถวายความเห็น
กิจการเปลี่ยนแปลงระเบียบราชการแผ่นดิน.

ดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงทั้งหมดเป็นของฝรั่งเศส และต้องเสียค่าปรับจำนวน ๒ ล้านฟรังก์
กับอีก ๓ ล้านบาท พร้อมทั้งถอนทหารออกจากบริเวณชายแดนตะวันออกเฉียงเหนือภายใน
๑ เดือน ทั้งนี้ฝรั่งเศสได้ยึดจันทบุรีไว้เป็นประกันจนกว่าไทยจะปฏิบัติตามข้อตกลงจนครบ
ถ้วน^๑

ผลของวิกฤตการณ์ ร.ศ. ๑๒๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖) เป็นเครื่องยืนยันได้ที่ว่าถึง
แม้จะมีการปฏิรูปการทหารมาบ้างแล้ว แต่ก็ยังเข้าไม่ถึง วิธีการทหารแบบใหม่ยังไม่
อาจสำแดงผลได้ปรากฏเท่าที่ควรในด้านการประสิทธิภาพการสู้รบจำเป็นต้องเร่งปรับปรุง
และได้รับการสนับสนุนอย่างจริงจัง เพราะเป็นที่แน่ชัดแล้วว่าวิธีการใช้นโยบายเจรจาโดย
สันติทางการทูตแต่อย่างใดจะไม่อาจประกันความปลอดภัยของประเทศได้ ด้วยเหตุนี้ทำ
ให้บรรดาผู้ที่เคยคัดค้านนโยบายการปฏิรูปการทหารของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว ต่างหันมาให้ความสนใจและสนับสนุนการปฏิรูปการทหารอย่างจริงจัง ทำให้
การปฏิรูปกลายเป็นนโยบายหลักของคณะรัฐบาลทันที

การปฏิรูปการทหาร บกภายหลังจากวิกฤตการณ์ ร.ศ. ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖)

ภายหลังจากวิกฤตการณ์ ร.ศ. ๑๑๒ ผ่านพ้นไป ใน พ.ศ. ๒๔๓๗ คณะเสนา-
บดี ได้พร้อมใจกันกราบบังคมทูลถวายความเห็นเรื่องการจัดกรทหาร เพื่อให้งานสร้าง
กองทัพแห่งชาติก้าวหน้าและมีประสิทธิภาพในการป้องกันประเทศอย่างแท้จริง มีการวาง
แผนการจัดหน่วยราชการกรมกอง ปรับปรุงตัวบุคคล และการวางแผนเตรียมพร้อม
สำหรับสงคราม ตลอดจนตกลงให้รวมการทหารทั้งหมดที่กระจัดกระจายขึ้นอยู่กับกระทรวง
มหาดไทยบาง กระทรวงต่างประเทศบาง มาขึ้นอยู่ในบังคับบัญชาของกระทรวงกลาโหม
แห่งเดียว^๒ โดยจัดแบ่งหน่วยราชการออกเป็น ๓ ส่วนใหญ่ ๆ คือ ส่วนราชการกองกลาง

^๑ จีราภรณ์ สถาปนาวรรณ, "วิกฤตการณ์สยาม ร.ศ. ๑๑๒" (วิทยานิพนธ์
ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ,
๒๕๑๖), หน้า ๑๐๐.

^๒ กุญชร. ร.๕ ก.๑/๘, เรื่องจัดราชการกระทรวงกลาโหม, ๒๓ มิถุนายน
ร.ศ. ๑๑๓ (พ.ศ. ๒๔๓๗) :

ขึ้นอยู่กับกระทรวงกลาโหม ฝ่ายทหารบกภายใต้การดูแลบังคับบัญชาของกรมยุทธนาธิการ และฝ่ายทหารเรือ ภายใต้การดูแลของกรมทหารเรือ โดยกำหนดให้กิจการทหารบกมีอัตราส่วน ๕ ส่วน ต่อกิจการทหารเรือ ๒ ส่วน เนื่องจากเห็นว่าท้องที่ที่จะป้องกันด้วยกำลังทหารบกมีมากกว่าท้องที่ที่จะต้องใช้ทหารเรือป้องกัน^๑ นอกจากนี้รัฐบาลยังได้ตกลงเพิ่มงบประมาณให้แก่กระทรวงกลาโหมอย่างท่วมท้นจนมีความสำคัญเป็นอันดับ ๑ คิดเป็นอัตราร้อยละ ๒๓.๕๒ ของงบประมาณแผ่นดินทั้งหมดที่เคี้ยว ซึ่งเมื่อนำไปเปรียบเทียบกับกระทรวงสำคัญอื่นมีขอบข่ายงานกว้างขวาง เช่น กระทรวงมหาดไทย ปรากฏว่ากระทรวงมหาดไทยได้รับงบประมาณเพียงอัตราร้อยละ ๒.๖๖ เท่านั้น^๒

การปฏิรูปการทหารในช่วงนี้ดำเนินไปอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังจากสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าจิระประวัติวรเดช^๓ ทรงเข้ารับราชการทหารบกใน พ.ศ. ๒๔๔๐ ทรงเร่งแก้ไขสายงานต่าง ๆ ภายในกรมยุทธนาธิการให้เป็นที่ไปตามแบบการทหารของประเทศตะวันตก ทรงจัดตั้งกรมเสนาธิการทหารบก และปรับปรุงเปลี่ยนนามกรมกองทหารตามสากลนิยม เช่น เปลี่ยนนามกรมทหารมาเป็นกรมทหารราบที่ ๔ เป็นต้น นอกจากนี้ยังทรงพยายามขยายอำนาจการป้องกันประเทศ

^๑ เรื่องเดียวกัน.

^๒ ภากรดี มหาพันธ์, "การปฏิรูปการทหารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว," หน้า ๙๑.

^๓ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าจิระประวัติวรเดช ทรงเป็นพระราชโอรสองค์ที่ ๑๙ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสำเร็จวิชาทหารรบจากประเทศอังกฤษ และเคนมาร์ก และเสด็จกลับมารับราชการทหารบก ใน พ.ศ. ๒๔๔๐ ทรงดำรงตำแหน่งเสนาธิการทหารบกคนแรกของประเทศ ครั้น พ.ศ. ๒๔๔๓ ก็ทรงได้รับการสถาปนาเป็น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดช และทรงดำรงตำแหน่งบัญชาการกรมยุทธนาธิการ ใน พ.ศ. ๒๔๔๔.

ให้กว้างขวาง โดยการจัดตั้งกรมบัญชาการทหารบกประจำมณฑลต่าง ๆ ในส่วนภูมิภาคที่มีความสำคัญทางยุทธศาสตร์ เช่น มณฑลนครราชสีมา ราชบุรี นครสวรรค์ พิษณุโลก พายัพ ปราจีน เป็นต้น จนกระทั่งใน พ.ศ. ๒๔๔๕ งานการปรับปรุงกิจการทหารบกจึงค่อยลงรูปเป็นระเบียบแบบแผน ดังนี้คือ

ราชการฝ่ายพลเรือน หรือฝ่ายกองกลางกระทรวงกลาโหม ทำหน้าที่ปกครองบริหาร ชุกรการ และบัญชาการ เงินทั่วไป แบ่งออกเป็น ๗ หน่วยงาน คือ

๑. กองบัญชาการ ประกอบด้วย เสนาบดีและรอง ปลัดทูลฉลอง ปลัดบัญชา
๒. กองพันนายเวร ทำหน้าที่ฝ่ายชุกรการทั่วไป
๓. กองเสมียนตรา ทำหน้าที่เกี่ยวกับการเงินและบัญชีต่าง ๆ
๔. กองทหาร รับผิดชอบคาน สัตว์พาหนะ ยานพาหนะ และกองยานเรือ
๕. กรมแสงสรรพาวุธ ดูแลเก็บรักษา รับผิดชอบอาวุธต่าง ๆ
๖. กรมยุทธโยธา ทำการก่อสร้าง ทำอาวุธปืน และเครื่องยุทธยาน
๗. กรมพระสุรัสวดี สำนวจ เกณฑ์กำลังคนเข้ารับราชการ

กรมยุทธนาธิการ มีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบเฉพาะกิจการทหารบก แบ่งหน่วยงานออกดังนี้

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

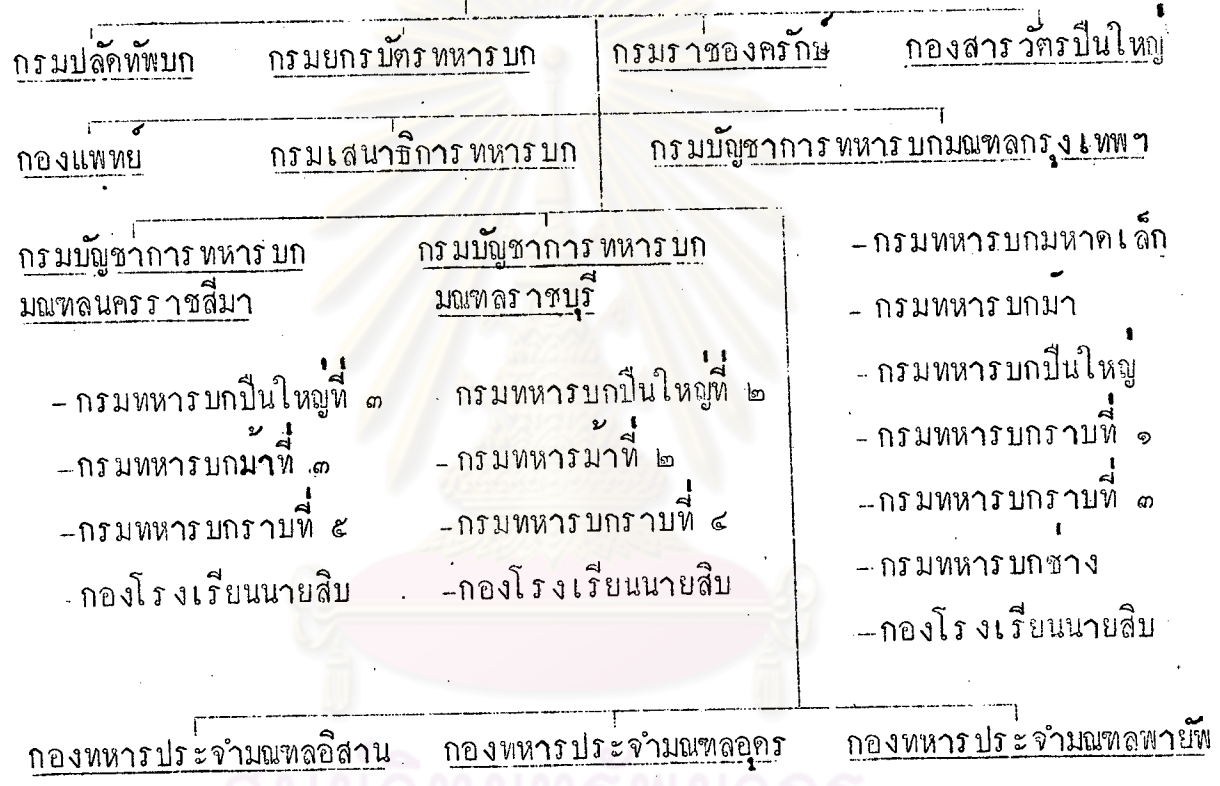
กิจช. ร.๕ ค.๑/๒๑, "ระเบียบหน้าที่และกฎข้อบังคับกระทรวงกลาโหม
ร.ศ. ๑๒๐" (พ.ศ. ๒๔๔๔).

แผนภูมิที่ ๑

แสดงการจัดหน่วยราชการในกรมยุทธานธิการ พ.ศ. ๒๔๔๕

กรมยุทธานธิการ

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ที่มา กองประวัติศาสตร์ กรมยุทธานธิการทหารบก, ทำเนียบทหารบก
ร.ศ. ๑๒๑ (พระนคร : โรงพิมพ์แผนทหาร, ๒๔๔๕).

นอกจากการจัดปรับปรุงหน่วยงานต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว การปฏิรูปที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การตราพระราชบัญญัติลักษณะการเกณฑ์ทหาร ภายหลังจากที่กระทรวงกลาโหมได้ศึกษาถึงรูปแบบการเกณฑ์ทหารและปัญหาต่าง ๆ จากต่างประเทศแล้ว ก็ได้ทดลองร่างพระราชบัญญัติลักษณะการเกณฑ์ทหาร ร.ศ. ๑๑๒ ขึ้น แล้วนำไปทดลองใช้ในมณฑลนครราชสีมา นครสวรรค์ พินบุรี และราชบุรี ตามลำดับ เพื่อศึกษาถึงข้อบกพร่องต่าง ๆ เมื่อได้ผลเป็นที่พอใจจึงปรับปรุงแล้วออกประกาศเป็น "พระราชบัญญัติลักษณะการเกณฑ์ทหาร ร.ศ. ๑๒๔ มีทั้งหมด ๑๐ หมวด แบ่งเป็น ๒๕ มาตรา จำแนกทหารออกเป็น ๔ ประเภท คือ พวกกองประจำการ กองเกินอัตรา กองหนุนชั้นที่ ๑ และกองหนุนชั้นที่ ๒ เริ่มเกณฑ์ชายที่มีอายุ ๑๘ ปีขึ้นไป ให้เข้ารับราชการในกองประจำการ มีกำหนด ๒ ปี แล้วปลดเป็นกองหนุนชั้นที่ ๑ ระหว่างนี้ต้องมารับราชการเป็นครั้งคราว ตามแต่ทางราชการจะเรียกระดมพล เมื่อครบ ๕ ปี ปลดออกเป็นกองหนุนชั้นที่ ๒ หากคราวใดการเรียกระดมพลกองหนุนชั้นที่ ๑ ไม่ครบตามจำนวน จะเรียกพวกกองหนุนที่ ๒ เข้าเสริมกำลัง พวกกองหนุนชั้นที่ ๒ อยู่ในราชการ ๑๐ ปี จึงพ้นจากราชการ

สำหรับคนกองเกินอัตราหมายถึงคนที่อายุครบสมควรได้รับการเกณฑ์ แต่หากคนที่ทางราชการต้องการมีครบจำนวนแล้ว จึงให้พวกที่เหลือเป็นทหารกองเกินอัตรา รับราชการ ๙ ปี แล้วปลดเป็นกองหนุนชั้น ๒^๑

อนึ่ง ใน พ.ศ. ๒๔๕๑ ทางกระทรวงกลาโหมได้ขยายเพิ่มเติมระเบียบอีกว่า สำหรับผู้ที่ครบกำหนดปลดจากกองประจำการแล้ว แต่ยังสมัครใจรับราชการอยู่ ก็ได้รับราชการต่อได้อีก ๒ ปี (รวมเป็น ๔ ปี) เมื่อครบกำหนดปลดออกโดยไม่ต้องเป็นกองหนุนชั้นใด ๆ อีกเลย^๒

^๑ กจข. ร.๕ ก.๑๓.๓/๖, พระราชบัญญัติลักษณะการเกณฑ์ทหาร รัตนโกสินทร์ ศก ๑๒๔ (พ.ศ. ๒๔๔๔).

^๒ กจข. ร.๕ ก.๑๓.๓/๖, พระราชบัญญัติลักษณะการเกณฑ์ทหาร รัตนโกสินทร์ ศก ๑๒๗ (พ.ศ. ๒๔๕๑).

การจัดรูปกองทัพแบบใหม่ (พ.ศ. ๒๔๕๐)

การปรับปรุงกองทัพให้ทันสมัยอย่างแท้จริง เริ่มขึ้นภายหลังจากการประกาศใช้พระราชบัญญัติการเกณฑ์ทหาร ร.ศ. ๑๒๔ ใน พ.ศ. ๒๔๕๐ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดช ผู้บัญชาการกรมยุทธนาธิการ ไท่กรามบังคับมทูลขอพระบรมราชานุญาตจัด และขนานนามกรมทหารต่าง ๆ เสียใหม่ โดยแบ่งออกเป็น ๑๐ กองพล ไต่แก?

- กองพลที่ ๑ รักษาพระองค์ มณฑลกรุงเทพฯ
- กองพลที่ ๒ มณฑลนครชัยศรี
- กองพลที่ ๓ มณฑลกรุงเทพฯ
- กองพลที่ ๔ มณฑลราชบุรี
- กองพลที่ ๕ มณฑลนครราชสีมา
- กองพลที่ ๖ มณฑลนครสวรรค์
- กองพลที่ ๗ มณฑลพิษณุโลก
- กองพลที่ ๘ มณฑลพายัพ
- กองพลที่ ๙ มณฑลปราจีนบุรี
- กองพลที่ ๑๐ จัดเป็นกองพลพิเศษอยู่ที่มณฑลอุดร และ มณฑลอีสาน

ลักษณะการจัดปกครองกองพล ในแต่ละกองพล ประกอบด้วย

๑. กรมบัญชาการ มีผู้บัญชาการกองพลเป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุด มีตำแหน่งเสนาธิการ ปลัดกรมบัญชาการ นายเวร เสมียนพนักงาน ท่างานลดหลั่นกันลงไป
๒. หน่วยทหารสังกัดกองพล แต่ละกองพลมี กรมทหารราบ ๒ กรม กรมทหารม้า หรือกรมทหารพราน ๑ กรม กรมทหารปืนใหญ่ ๑ กรม กองพันพิเศษ ๑ กอง

กจท. ร.๕ ก.๑๓.๒/๓๗, สำเนาที่ ๒๑/๑๙๕๑๔ กรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดช
กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, ลงวันที่ ๔ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๒๖.

กองพยาบาล ๑ กอง และศาลมณฑลทหาร มีรายละเอียดของอัตรากำลังดังนี้ คือ ๒

กรมทหารราบ ยามสงครามมีอัตรากำลัง ๓ กองพัน ๆ ละ ๖ กองร้อย กองร้อยละ ๒๕๐ คน ยามสงบมี ๑ กองพัน ๆ ละ ๕ กองร้อย ๆ ละ ๑๐๐ คน

กรมทหารม้า หรือ กรมทหารพราน มี ๒ กองร้อย กองร้อยทหารม้าทั้ง ยามปกติและยามสงครามมีอัตรา ๑๐๐ คน เท่ากัน ส่วนกรมทหารพรานยามสงคราม กองร้อยมีอัตรา ๒๕๐ คน ยามปกติมี ๑๐๐ คน

กรมทหารปืนใหญ่ ยามสงครามมีอัตรา ๓ กองร้อย ยามปกติมี ๒ กองร้อย กองพันพิเศษ มีกองร้อย ๓ กองร้อย คือ กองนักเรียนนายสิบ กองทหารช่าง กองพาหนะ สำหรับในกองพลที่ ๑ รักษาพระองค์ กองพลที่ ๒ กองพลที่ ๓ ไม่มีกองพัน พิเศษ เพราะกองทหารช่างและกองทหารพาหนะ ในกองพลดังกล่าว ให้มีฐานะเป็น กรมทหารช่างรักษาพระองค์และกรมพาหนะรักษาพระองค์ . . .

นอกจากกองทหารดังกล่าว ในราชการทหารบกยังมีกองทหารพิเศษอีกพวก หนึ่ง คือ โรงเรียนนายร้อยชั้นมัธยม และโรงเรียนนายร้อยชั้นประถม ทั้งสองโรงเรียน ขึ้นอยู่ในบังคับบัญชาของผู้บัญชาการโรงเรียนทหารบก

การปฏิรูปกิจการทหารเรือ

กิจการทหารเรือไทยมีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ดังปรากฏในพระราชพงศาวดารฉบับต่าง ๆ ว่า ไทยเคยยกทัพเรือไปรบกับชาติหลายครั้ง แต่ในสมัยนั้น การทหารเรือยังมีได้แยกออกจากทหารบกอย่างเป็นส่วนหนึ่ง ทั้งนี้เพราะจำนวนไพร่พล ยังมีน้อยไม่สามารถจัดแบ่งทหารสำหรับศึกษายุทธวิธีทางเรือได้โดยเฉพาะ เมื่อเกิด

พลตรีสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนพิษณุโลกประชานาถ, ลักษณะปกครองและวิธีจัดการในกรมทหารบก (พระนคร : โรงพิมพ์สามัคคี, ๒๔๕๒), หน้า

สงครามทางเรือก็ให้ทหารบกนั้นเองทำหน้าที่เป็นทหารเรือ^๑

การทหารเรือเริ่มก้าวหน้าทันสมัยขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากมีชาวตะวันตกพากันหลงใหลเข้ามาติดต่อค้าขายทางเรือ และแสวงหาอาณานิคมมากขึ้น ปรากฏว่าอังกฤษเกิดมีกรณีพิพาทกับจีน ทางฝ่ายไทยเองก็เกิดกบฏเจ้าอนุวงศ์ใน พ.ศ. ๒๓๖๕ การรบครั้งนี้ญวนได้เข้าแทรกแซงและถูกทหารไทยฆ่าตายเสียจำนวนมาก ทำให้พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริว่า ต่อไปอาจจะเกิดสงครามทางเรือขึ้นกับญวน หรือประเทศตะวันตกได้^๒ จึงทรงเร่งรัดการทูลบำรุงและสร้างเรือรบมากขึ้นทั้งเรือขนาดใหญ่และขนาดย่อม โดยทางราชการดำเนินการเองบ้าง พวกข้าราชการเจ้าภาษีนายอากรช่วยกันสร้างสมทบบ้าง จนได้เรือเป็นจำนวนมาก

อย่างไรก็ตาม เมื่อสงครามระหว่างไทยกับญวนเกิดขึ้นใน พ.ศ. ๒๓๗๖^๒ เป็นที่น่าสังเกตุว่า เมื่อใดที่มีการรบทางบก ฝ่ายไทยมักจะเป็นฝ่ายชนะทุกครั้ง แต่เมื่อรบกันทางเรือ กองทัพไทยมักจะเสียเปรียบญวนเสมอ ทั้งนี้เนื่องจากกองทัพไทย

^๑ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานเรือรบไทย (พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๒๖), หน้า ๖.

^๒ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๓ (พระนคร : โรงพิมพ์ศรีพิงษ์, ๒๔๗๗), หน้า ๘๘.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๓.

ขาดความชำนาญในการรบทางเรืออย่างแท้จริง^๑ เมื่อเปรียบเทียบกับญวนจะเห็นได้ว่าญวนมีความชำนาญมากกว่า เพราะเป็นประเทศที่มีฝั่งทะเลยาวไกล ประชาชนมีความชำนาญทางการเดินเรือ เป็นธรรมชาติอยู่แล้ว การสงครามครั้งนี้ทำให้ไทยตระหนักดีว่ากองทัพเรือไทยยังใช้การได้ไม่คึกัก พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงวิตกว่าหากไทยเกิดการฉีพาทกับชาติตะวันตกเช่น อังกฤษ ไทยคงจะตกอยู่ในฐานะลำบากมิใช่น้อย ดังนั้นจึงโปรดเกล้าฯ ให้เร่งสะสมอาวุธยุทโธปกรณ์ และโปรดให้เจ้าฟ้ากรมขุนอิศเรศรังสรรค์ (พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว) พระราชอนุชาจัดสร้างเรือรบแบบทันสมัยพร้อมทั้งสร้างป้อมปราการไว้ที่ปากแม่น้ำเจ้าพระยาเพื่อความไม่ประมาท

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การทหารเรือเริ่มเข้าสู่แบบอย่างสากลตะวันตกมากขึ้น การทหารเรือสมัยนี้แยกที่ทำการออกเป็น ๒ แห่ง คือ ทหารเรือวังหน้า ภายใต้การบังคับบัญชาของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว และทหารเรือวังหลัง หรือเรียกกันว่าทหารเรือบ้านสมเด็จ ภายใต้การบังคับบัญชาของเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) สมุหพระกลาโหม ทหารเรือทั้งสองแห่งต่างเป็นอิสระต่อกัน แต่ขึ้นตรงต่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำให้เกิดการแข่งขันกันขึ้น แต่ก็เป็นการแข่งขันในการสร้างและตกแต่งเรือเสียเป็นส่วนใหญ่ มิได้แข่งขันกันทางด้านยุทธวิธี หรือการเสริมสร้างประสิทธิภาพแต่อย่างใด ทั้งนี้อาจจะเนื่อง

^๑ศึกษารายละเอียดได้จาก วีรพันธ์ วารีวิชชนนท์, "ความสำคัญของอันนัม สยามยุทธศอไทย กัมพูชา และญวน" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๓), การทำสงครามกับญวนในสมัยนี้ มีขึ้นถึง ๔ ครั้งด้วยกัน ครั้งแรก พ.ศ. ๒๓๗๖ - ๒๓๗๗ ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๓๘๓ - ๒๓๘๔ ครั้งที่ ๓ พ.ศ. ๒๓๘๕ ครั้งที่ ๔ พ.ศ. ๒๓๘๘ ผลของสงครามครั้งสุดท้าย มีการตกลงทำสนธิสัญญารับรองฐานะความเป็นเจ้าอธิราชเหนือเขมร รวมกันทั้งไทยและญวน เขมรต้องส่งบรรณาการให้ไทยและญวน ๓ ปีต่อครั้ง.

มาจากเหตุผลพื้นฐานที่ว่าทั้งสองฝ่ายต่างก็ขาดความรู้ในยุทธวิธีสมัยใหม่อย่างแท้จริง และในประการที่สอง อาจจะเป็นเนื่องจากเหตุผลทางการเมือง เพราะนอกจากพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงสนพระทัยในการทหารเรืออย่างจริงจังแล้ว พระองค์ยังทรงเชี่ยวชาญในการปืนใหญ่ ตลอดจนทรงสะสมอาวุธกระสุนดินดำไว้เป็นจำนวนมาก จนกลายเป็นชาวดีว่า ทรงคิดการกบฏ ทำให้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงหวาดระแวง^๑ และทรงพยายามใช้วิธีค่อยอำนาจโดยการสนับสนุนการทหารเรือฝ่ายวังหลวงให้เข้มแข็งและก้าวหน้ายิ่งขึ้น โดยโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ และพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นวิศณุนาถ ไปดูกิจการทหารเรือที่ปิ่น และสิงคโปร์^๒ ด้วยเหตุนี้ ทำให้พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงดำเนินการต่างๆ ทางทหารได้ไม่เต็มที่ เนื่องจากต้องระมัดระวังพระองค์อยู่เสมอ ทำให้กิจการทหารเรือไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร

การทหารเรือไทยได้รับการปฏิรูปให้ทันสมัยอย่างแท้จริงในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ในระยะแรกที่เสด็จขึ้นครองราชย์ ทรงจัดปรับปรุงไต่เฉพาะกรมทหารเรือในสวนพระราชอำนาจ คือ กรมอรสมุพล หรือ ทหารเรือฝ่ายวังหลวงเดิม ทำหน้าที่ดูแลบังคับบัญชาเรือรบหลวง และกรมแสง อันเป็นกรมทหารเรือแบบยุโรป ซึ่งเพิ่งจัดตั้งขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๑๕ ทำหน้าที่ดูแลกิจการเรือพระที่นั่ง นอกจากนี้ยังทรงจัดตั้งกองทหารเรือไปประจำรักษาชายฝั่งทะเลตะวันออกเรียกชื่อว่า "กองทหาร

^๑พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบรมราชโองการพระราชทานสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร เมื่อวันที่ ๒๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๓๖, (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ คุณหญิงเล็ก ศรีธรรมศุภราช วันที่ ๑๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๕) หน้า ๑๔ - ๑๕.

^๒"จดหมายเหตุหมอบรัดเล," ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๑๒ (พระนคร : โรงพิมพ์เจตนานัด, ๒๔๙๔), หน้า ๔๕.

ตามชายฝั่งตะวันออก"

ส่วนทหารเรือวังหน้า อันประกอบด้วย กรมเรือกลไฟ กองอาสาจาม และ กองทะเลยังอยู่ภายใต้บังคับบัญชาของกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ ต่อมาเมื่อกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญเสด็จทิวงคต พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประกาศยกเลิกตำแหน่งวังหน้า แล้วโอนเรือทั้งหมดไปสังกัดในกรมอรุณพล และกรมแสง ถอนทหารปืนเล็กวังหน้าไปเป็นกองตระเวนทางน้ำ (โปลิสน้ำ)^๑ แล้วยกฐานะกรมแสงขึ้นเป็นกรมเรือพระที่นั่งเวสชาติ

คั้งนั้นกล่าวโดยสรุปแล้ว ใน พ.ศ. ๒๔๒๘ กรมทหารเรือแบ่งออกเป็น ๒ กรม คือ^๒

๑. กรมเรือพระที่นั่งเวสชาติ (Royal Yacht Troops) ทำหน้าที่ดูแล บังคับบัญชาเรือพระที่นั่ง

๒. กรมอรุณพล (Gun Vessels) ดูแลกิจการเรือรบทั้งปวง เมื่อทดลองปฏิบัติราชการไปไคร่ระยะหนึ่ง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริว่า งานของกรมทหารเรือทั้งสองไม่ค่อยลงรูปเป็นระเบียบแบบแผนเดียวกัน จึงโปรดฯ ให้โอนไปขึ้นอยู่ในสังกัดกรมยุทธนาธิการ ตามประกาศจัดการทหาร พ.ศ. ๒๔๓๐ โดยจัดให้มีการวางระเบียบ ตำแหน่งหน้าที่ วิธีการฝึกหัดทหาร ระเบียบอัตราเงินเดือน จัดปรับปรุงสถานที่อาวุธยุทโธปกรณ์และเรือรบ ตลอดจนจัดตั้งโรงเรียนนายสิบขึ้นในเวลาต่อมา^๓ ครั้นภายหลังจากการสถาปนากระทรวงกลาโหมเรียบร้อยแล้ว ใน พ.ศ. ๒๔๓๕

^๑พลเรือตรี แชน บัจจุสานนท์, ประวัติการทหารเรือไทย, (พิมพ์ในงานศพ นาวาโทพระวิจิตรชลชัย (จันทร์ วิจิตรชลชัย) ๒๘ เมษายน ๒๕๑๑), หน้า ๓๙๘ - ๓๘๐.

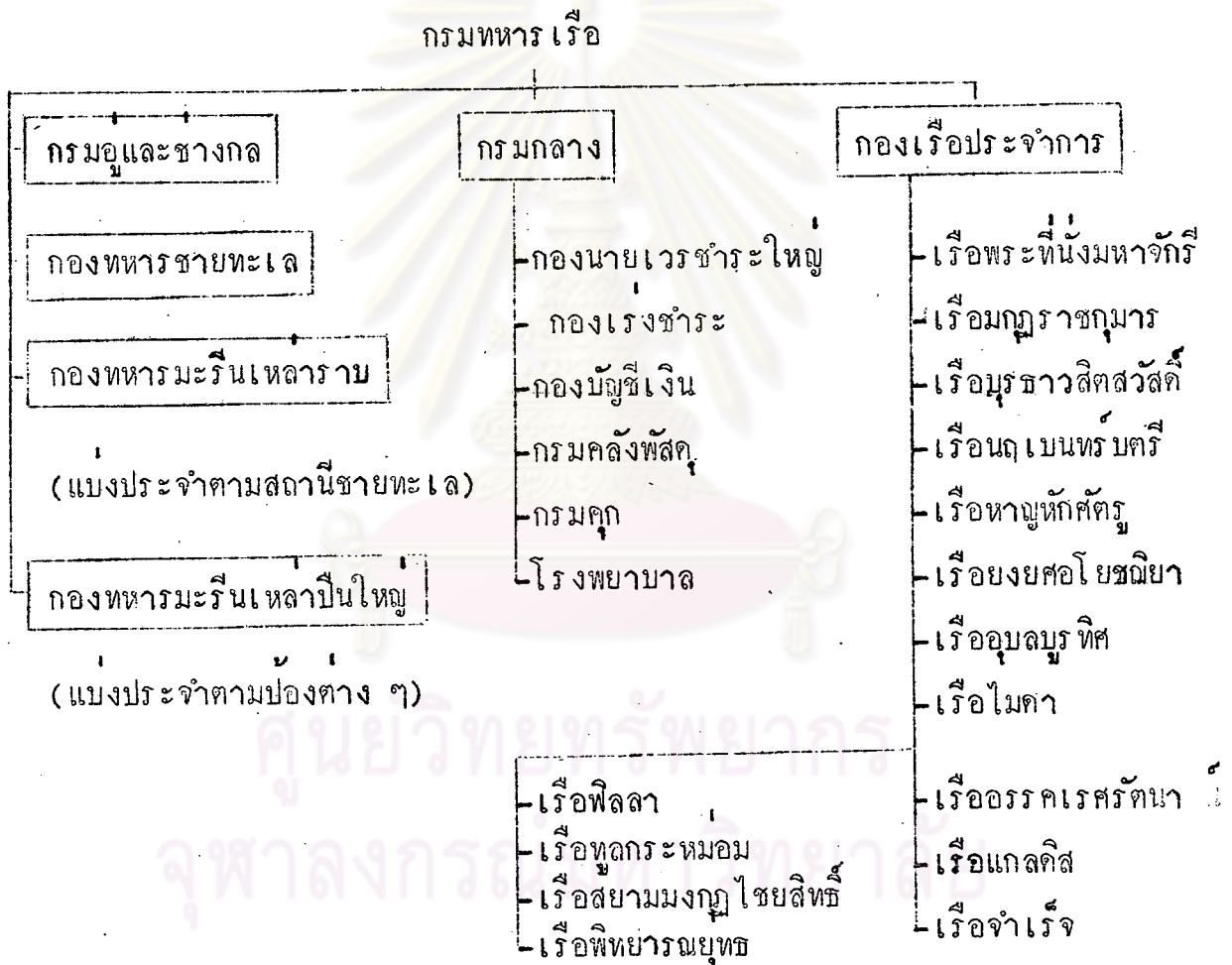
^๒กองประวัติศาสตร์ทหารเรือ, "หมวด ๑ กองทัพเรือและหน่วยต่าง ๆ," ประวัติกองทัพเรืออย่างย่อ, (ฉบับพิมพ์คัด).

^๓เรื่องเดียวกัน.

กรมทหารเรือก็ถูกโอนไปขึ้นต่อกระทรวงกลาโหม และจัดขยายรูปงานภายในกรมดังนี้
แผนภูมิต่อไปนี้ คือ

แผนภูมิที่ ๒

แสดงการจัดส่วนราชการกรมทหารเรือ (พ.ศ. ๒๔๓๕)

ที่มา พลเรือตรี แชน บัจจูดานนท์ และ นาวาเอก สวัสดิ์, กรณีพิพาทระหว่าง
ไทยกับฝรั่งเศสและการรบที่ปากน้ำเจ้าพระยา ร.ศ. ๑๑๒ (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา,
๒๕๑๐), หน้า ๒๐๘ - ๒๐๙.

จากแผนภูมิที่ ๒ จะเห็นได้ว่า การจัดการกรรมาธิการเรือในระยะนี้ยังไม่ค่อยสะดวกและคล่องตัวนัก เนื่องจากได้จัดให้มีหน่วยงานปลัดย่อยขึ้นตรงต่อกรมกลางมาก หน่วย ทำให้การดำเนินงานหรือการสั่งงานล่าช้าและสับสน ยิ่งไปกว่านั้นการรวมเอากรรมาธิการเรือต่าง ๆ มาอยู่ภายใต้ระเบียบปฏิบัติเดียวกัน ทำให้กรมต่าง ๆ ที่เคยดำเนินงานเป็นอิสระเกิดความไม่พอใจ ประกอบกับผู้บริหารงานทหารเรือในขณะนั้นก็มีใญ่ผู้มีความรู้ความสามารถทางทหารเรือโดยตรง ทำให้งานไม่คล่องตัว^๑ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเองก็ทรงหนักพระทัยเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นภายหลังจากพระยาชลยุทธโยธิน (เคอ. เซอลิเออ) ผู้บัญชาการกรรมาธิการเรือลาออกจากตำแหน่งใน พ.ศ. ๒๔๔๖ จึงโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนนครสวรรค์วรพินิต มาดำรงตำแหน่งแทน ทั้ง ๆ ที่ทรงสำเร็จการศึกษาวิชาทหารบกมาจากประเทศเยอรมัน แต่จากพระอุปนิสัยที่สุขุมรอบคอบเยือกเย็น และละเอียดถี่ถ้วน เมื่อทรงร่วมงานกับนายพลเรือโทกรมหมื่นชุมพรเขตอุดมศักดิ์ (พระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ์) รองผู้บัญชาการทหารเรือที่ทรงสำเร็จวิชาทหารเรือมาโดยตรง งานบริหารกรรมาธิการเรือก็ดำเนินไปได้ด้วยดี เมื่อทรงจัดการชำระงานที่ยุ่งเหยิง การทุจริต หนี้สิน และการแตกแยกภายในหมู่ทหารเรือ สำเร็จลงเรียบร้อยแล้ว^๒ ก็ทรงจัดวางระเบียบการบังคับบัญชาหน่วยงานทหารเรือขึ้นใหม่ โดยทรงแบ่งอำนาจและความรับผิดชอบออกเป็น ๕ กรมใหญ่ ๆ ดังปรากฏในแผนภูมิต่อไป

ศูนย์วิทยุทรัพยากร

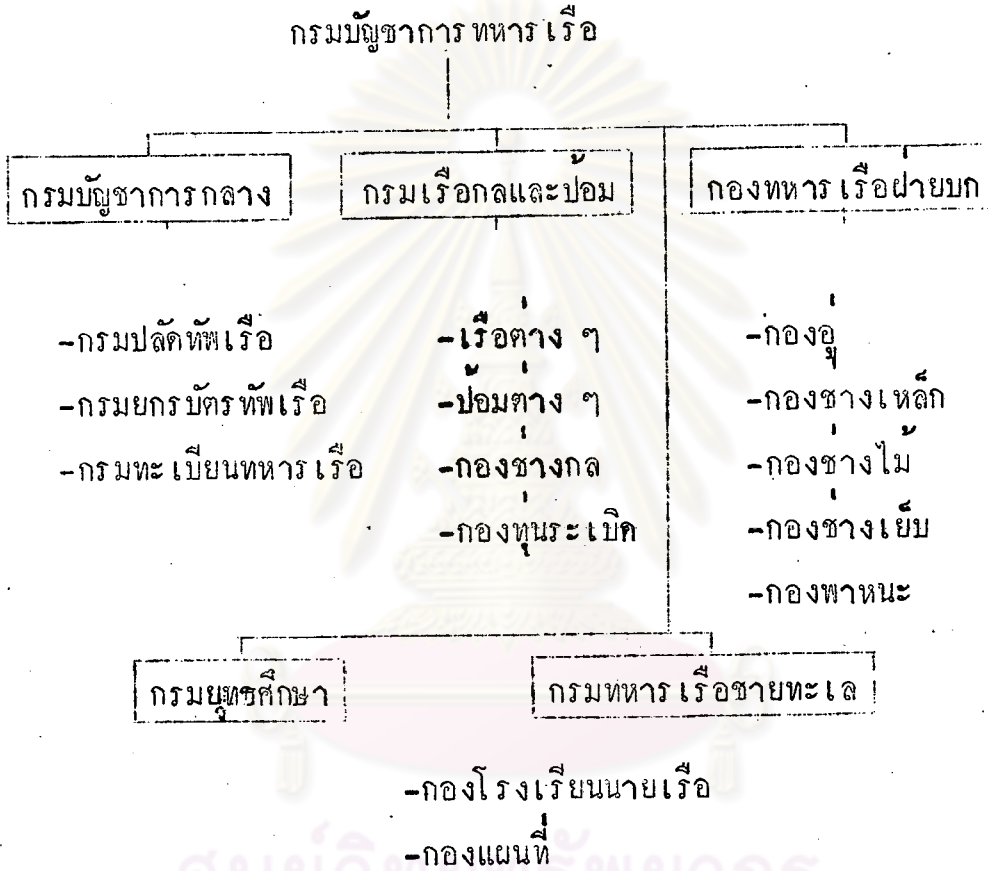
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ กจช. ร.๕ ก.๑๔/๖๐, ลายพระหัตถ์กรมหลวงดำรงราชานุภาพ และกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิธาดา กราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ฉบับร่าง) ไม่ปรากฏวันที่ พ.ศ. ๒๔๔๓.

^๒ ม.จ. ประสงค์สม บริพัตร, บันทึกความทรงจำบางเรื่อง (พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๔๕๕), หน้า ๑๒.

แผนภูมิที่ ๓

การจัดส่วนราชการกรมทหารเรือ พ.ศ. ๒๔๔๗

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ที่มา กจช. ร.๕ ก.๑๔/๓๕, ดำเนินที่ ๑๑/๑๕๓๔, สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุน-
นครสวรรค์วรพินิต กราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่
๒๕ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๒๒ (พ.ศ. ๒๔๔๗).

กิจการทหารเรือภายใต้การบังคับบัญชาของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนนครสวรรค์วรพินิต คอย ๆ กระเบื้องขึ้นจนเข้ารูป เป็นที่พอพระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนนครสวรรค์วรพินิตยังทรงเห็นว่า พระองค์ไม่ทรงเชี่ยวชาญในการทหารเรือ จึงทรงกราบบังคมทูลขอพระบรมราชานุญาตแต่งตั้งให้กรมหมื่นชุมพรเขตอุดมศักดิ์ รองผู้บัญชาการทหารเรือ เป็นที่ปรึกษาทางวิชาการของพระองค์ในตำแหน่ง "กองรองผู้บัญชาการทหารเรือ"^๑ ครั้นต่อมา เจ้ากรมยุทธศึกษาทหารเรือลาออก ไม่มีผู้ใดสามารถเข้ารับตำแหน่งแทนได้ นายพลเรือโทกรมหมื่นชุมพรเขตอุดมศักดิ์จึงต้องทรงรับหน้าที่นี้เพิ่มขึ้นอีก ทำให้ไม่สะดวกในการทำงาน จึงทรงยุบเลิกกองรองผู้บัญชาการทหารเรือเสีย แล้วโอนงานทั้งหมดมารวมอยู่ในกรมยุทธศึกษาเพียงแห่งเดียว^๒ เป็นเช่นนี้มาจนสิ้นรัชกาล

จากการศึกษาถึงการปฏิรูปการทหารบก และทหารเรือ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่า นอกจากพระองค์จะทรงประสบผลสำเร็จในการสร้างสรรค์ความมั่นคงให้แก่พระราชอำนาจและพระราชบัลลังก์แล้ว ในแง่ของการทหารกองทัพไทยยังได้รับการพัฒนาขึ้นเป็นกองทัพที่ทันสมัย มีการจัดระบบกำลังพลที่มีประสิทธิภาพ อยู่ในสภาพพร้อมรบ ทหารมีระเบียบวินัยมีน้ำใจของความเป็นทหาร และเป็นทหารอาชีพอย่างแท้จริงเป็นครั้งแรก

การจัดระบบราชการทหารในสมัยนี้ เป็นการจัดที่นักการทหารปัจจุบันยอมรับว่าสมบูรณ์แบบและทันสมัย คล้ายคลึงกับการจัดในสมัยปัจจุบันมาก กล่าวคือ จัดโดยคำนึงถึงหลักการบรรจุรวมที่เหมาะสม (Homogeneous Assigment) คือรวมงานที่เป็น

^๑ กจช. ร.๕ ก.๑/๓๓, สำเนาที่ ๒๓/๖๓๒๔ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนนครสวรรค์วรพินิต กราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ ๒๐ ตุลาคม ร.ศ. ๑๒๔ (พ.ศ. ๒๔๔๔).

^๒ พลเรือตรี แชน บัจจุสานนท์, ประวัติการทหารเรือไทย, หน้า ๔๐๐.

พวกเดียวกัน หรือมีความรับผิดชอบเหมือนกันไว้ในหน่วยเดียวกัน มีการแยกกิจการทหารบกทหารเรือไว้คนละส่วน และโคจจัดสัปดาห์ต่าง ๆ ตามภาระกิจของงาน^๑

ทางด้านหลักการบังคับบัญชา ก็มีการกำหนดให้กระทรวงกลาโหมเป็นผู้รับผิดชอบงานทั้งหมดแต่ผู้เดียว ทำให้เกิดเอกภาพในการบังคับบัญชา (Unity of Command) ซึ่งสามารถช่วยให้งานดำเนินไปอย่างคล่องตัวและรวดเร็วมากขึ้นกว่าการกระจายกำลังทหารตั้งระบบแบบเก่า นอกจากนี้ยังมีการพยายามจัดให้ผู้บังคับบัญชาสามารถควบคุมดูแลงานต่าง ๆ ได้อย่างทั่วถึง โดยการจัดกรมขึ้นต่อเสนาบดีในอัตราที่ไม่มากเกินไป แล้วให้กรมใหญ่เหล่านั้นค่อยลดหลั่นกันลงไปอีกทอดหนึ่ง ทำให้หัวหน้ากรมต่าง ๆ มีอำนาจบังคับบัญชาในขอบเขตที่เหมาะสม มีอำนาจตกลงใจเกี่ยวกับการปฏิบัติงานของตนอย่างอิสระ

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงด้านประสิทธิภาพของกองทัพในการปฏิบัติอย่างแท้จริง ก็เป็นเรื่องที่ไม่อาจสรุปให้แน่ชัดลงไปได้ เพราะนับตั้งแต่เหตุการณ์กรณีส.ศ. ๑๑๒ เป็นต้นมา กองทัพไทยก็ไม่เคยเตรียมการสู้รบกับประเทศตะวันตกอีกเลย จนสิ้นรัชกาล จะมีการเตรียมรบก็เพียงครั้งเดียวใน พ.ศ. ๒๔๔๒ แต่ก็เป็นการเตรียมรบอย่างเงิบ ๆ เนื่องจากรัฐบาลมีนโยบายใช้วิธีเจรจาโดยสันติ ทั้งนี้อาจจะ

^๑พลเอก จิตติ นาวิเสถียร, "คำชี้แจงสรุปของกองทัพไทย" อ้างใน ภากรตีพิมพ์, "การปฏิรูปการทหารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว" หน้า ๓๖๖ - ๓๖๗.

^๒เหตุการณ์กรณีส.ศ. ๒๔๔๒ เกิดขึ้นเนื่องจากฝรั่งเศสไม่ยอมถอนตัวออกจากเมืองจันทบุรี ซึ่งเป็นเมืองประกันการปฏิบัติตามข้อตกลงกรณีส.ศ. ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖) ทั้ง ๆ ที่ไทยได้ปฏิบัติตามสัญญาที่ทำไว้ครบถ้วนแล้ว ความคืบหน้าของฝรั่งเศสครั้งนี้แสดงให้เห็นถึงเจตนารายของฝรั่งเศสที่ยังต้องการแสวงหาผลประโยชน์จากไทยอย่างไม่หยุดยั้ง ในที่สุด ผลของการเจรจาทกลง ไทยต้องยอมยกดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขงให้แก่ฝรั่งเศส เพื่อแลกจันทบุรีกลับคืนมา.

เป็นเพราะว่ารัฐบาลเพียงจะทดลองใช้พระราชบัญญัติการเกณฑ์ทหารในบางมณฑลเท่านั้น
กว่าจะประกาศใช้จริงก็ล่วงเลยจนถึง พ.ศ. ๒๔๔๘ ส่วนค่านาวุธเป็นที่แน่นอนว่าฝ่าย
ฝรั่งเศสซึ่งผลิตอาวุธได้เองย่อมได้เปรียบกว่า ดังนั้นเมื่อสภาพของกองทัพยังไม่พร้อม
โดยสมบูรณ์ รัฐบาลจึงพยายามใช้นโยบายการทูตเพื่อประวิงเวลาไปก่อน

ภายหลังจากการประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะการเกณฑ์ทหาร กองทัพก็
ได้รับการพัฒนาคุณภาพเพิ่มขึ้น การเข้ามาอยู่ประจำการถึง ๒ ปีเต็ม ทำให้
ทหารมีโอกาสได้รับการฝึกหัดยุทธวิธีติดต่อกันสม่ำเสมอ ก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการ
สู้รบเข้มแข็งกว่าเดิมจนเป็นที่สนใจของประเทศมหาอำนาจตะวันตก โดยเฉพาะรัฐบาล
ฝรั่งเศสถึงกับส่งนายพลแมทท์ฝรั่งเศสเข้ามาขอการขอมประลองยุทธที่ทุ่งพญาไท เมื่อ
พ.ศ. ๒๔๕๒

การจักราชการ ทหารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

การเสริมสร้างความมั่นคงทางการทหาร ยังคงเป็นที่ยึดถือกันในรัชสมัยต่อมา
แม้ว่าแนวความคิดทางการเมืองระหว่างประเทศจะเปลี่ยนจากการขยายอำนาจด้วย
กำลังอาวุธ มาเป็นการแข่งขันกันขยายตัวทางเศรษฐกิจแทนแล้วก็ตาม แต่พระบาทสมเด็จพระ
มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ทรงแนพระทัยว่า การแข่งขันกันดังกล่าวจะไม่นำไปสู่การ
แทรกแซงทางการเมืองในที่สุด ทรงเห็นว่าประเทศไทยยังไม่อยู่ในสภาพที่ปลอดภัยเท่า
ที่ควร ถึงจะเป็นประเทศเล็ก แต่ก็ควรมีกองกำลัง เพื่อรักษาความสงบภายในประเทศ
และป้องกันการแทรกแซงจากภายนอก เพื่อความไม่ประมาทจึงควรใช้นโยบาย -

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, พระประวัติ
จอมพลพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช, หน้า ๗๗.

"กลัวแกมกัน"^๑ เขาต่อต้านกับการคุกคามจากประเทศมหาอำนาจตะวันตกต่อไป ทรง
ยั่วว่า

...เป็นความจำเป็นที่จะต้องเตรียมตัวไว้พร้อมที่จะต่อสู้...ข้าพเจ้ามีภาชนะอันหนึ่ง
ซึ่งโคลงประพันธ์ขึ้นไว้เพื่อใจกว้าง ๆ ขอบุณทังหลายจงจำไว้ในใจว่า "แม่วัง
ตั้งสงบ จงเตรียมรบไว้พร้อมสรรพ ศัตรูกลามาประจัญ จะอาจสู้รบปลุกตาย..."^๒

ด้วยเหตุนี้ แนวโน้มของการจัดการทหารจึงมุ่งที่จะขยายขอบเขตของงานให้
กว้างขวางยิ่งขึ้น จุดเด่นอันค้ำแรกที่ทรงกระทำในพื้นที่ที่เสด็จขึ้นครองราชย์ คือ การ
ยุบเลิกกรมยุทธนาธิการ จัดให้กระทรวงกลาโหมมีหน้าที่ดูแลการปกครองเฉพาะกิจการ
ทหารบก และแยกกิจการทหารเรือออกมาตั้งเป็นกระทรวงทหารเรือ โยให้กระทรวง
ทั้งสองแยกงานเป็นอิสระซึ่งกันและกัน แต่ทั้งนี้ทรงจัดตั้งสภาป้องกันพระราชอาณาจักร
ขึ้น เพื่อเป็นองค์กรสำหรับประสานงานของกิจการทหารทั้งสองฝ่าย โดยมีพระบาทสมเด็จพระ
พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นองค์ประธาน เสนาธิการทหารบกเป็นเลขาธิการ สามารถ
ประจำประกอควบคุมเสนาบดีกระทรวงทหารทั้งสอง จอมพลทหารบกทหารเรือทั้งในและ
นอกประจำการ และมีเสนาบดีกระทรวงอื่น ๆ เป็นสมาชิกพิเศษ เข้าร่วมประชุมตามแต่
โอกาสที่มีราชการเกี่ยวข้อง^๓

^๑กรมศิลปากร, "พระบรมราโชบายลักษณะการปกครองในพระบาทสมเด็จพระ
พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว," พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว,
(พระนคร : โรงพิมพ์สวนทองดิน กรมการปกครอง, ๒๕๑๒), หน้า ๔ - ๕.

^๒ลี้รี เปรมจิตต์, พระบรมราชจักรีวงศ์ (พระนคร : โรงพิมพ์เสาวภาค
ม.ป.ป.), หน้า ๕๐๕ - ๕๐๗.

^๓เสถียร ดายลักษณ์ (รวบรวม), "ประชุมกฎหมายประจำศก"
(ร.ศ. ๑๒๘ - ๑๒๙) (พระนคร : โรงพิมพ์เดลิเมด, ๒๔๗๗), ๒๓ : ๓๘๒, - ๓๘๓.

นอกจากนี้ยังมีการจัดตั้ง หน่วยการบิน^๑ อันเป็นรากฐานของการอากาศยาน หรือกองทัพอากาศในปัจจุบัน ขึ้นเป็นครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๖ และจัดตั้งแผนกรถไฟ ขึ้นในกรมยุทธศาสตร์ทหารบก มีจเรทหารช่างเป็นผู้รับผิดชอบ งานทั้งสองหน่วยขึ้นใน สังกัดกรมเสนาธิการทหารบก^๒

ส่วนการจัดราชการด้านอื่น ๆ นอกจากนี้ส่วนใหญ่ก็เป็นการปรับปรุงในสิ่ง เล็ก ๆ น้อยให้เหมาะสม เช่น การแยก ยุบ หรือโอน หน่วยงานย่อยบางหน่วย เปลี่ยน ชื่อกรมบางกรม เป็นต้น ส่วนระเบียบการหรือแบบแผนต่าง ๆ ยังคงรูปเดิมอยู่ แต่ขนาด ของหน่วยงานขยายตัวกว้างขวางขึ้น ปรากฏว่าในตอนปลายรัชกาล กระจ่างเกล้าโหม่มี กรมใหญ่ขึ้นตรงต่ออำนาจเสนาบดี ถึง ๑๕ กรม คือ^๓

๑. กรมปลัดทัพบก
๒. ศาลทหารบกกลาง
๓. กรมยกรบัตรทหารบก
๔. กรมเกียกกายทหารบก
๕. กรมแสงสรรพาวุธ
๖. กรมช่างแสงทหารบก
๗. กรมแพทย์สุขาภิบาล

^๑ที่ระดึกกองทัพอากาศครบรอบ ๕๐ ปี ๒๗ มีนาคม ๒๕๐๘, (ม.ป.ท., ม.ป.ป.) หน้า ๑๘.

^๒แจ่มจันทร์ วงศ์วิเศษ, "การปรับปรุงกองทัพบกตามแบบตะวันตก ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๙๔ - ๒๔๙๕," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๙), หน้า ๒๖๐.

^๓กระจ่างเกล้าโหม่, ทำเนียบทหารบก พ.ศ. ๒๔๖๔ (พระนคร : โรงพิมพ์แผนทัทหารบก, ๒๔๖๔).

๘. กรมจเรทัพบกและการปืนเล็กปืนกล
๙. กรมจเรปืนใหญ่ทหารบก
๑๐. กรมจเรสัตว์พาหนะทหารบกและการทหารม้า
๑๑. กรมจเรช่างทหารบก
๑๒. กรมเสนาธิการทหารบก
๑๓. กรมตำราทหารบก
๑๔. กรมยุทธศึกษาทหารบก
๑๕. กรมยุทธศาสตร์ทหารบก

คานกองทัพบก

มีการปรับปรุงรูปโครงการกองทัพบกใหม่ โดยจัดแบ่งกองพลทั้ง ๑๐ ออกเป็น ๓ กองทัพน้อย แต่ละกองทัพน้อยประกอบด้วยกองพล ๓ กองพล คือ กองทัพน้อยที่ ๑ ประกอบด้วย กองพลที่ ๑ รักษาพระองค์ กองพลที่ ๒ กองพลที่ ๓ กองทัพน้อยที่ ๒ ประกอบด้วย กองพลที่ ๖ กองพลที่ ๗ กองพลที่ ๘ กองทัพน้อยที่ ๓ ประกอบด้วย กองพลที่ ๕ กองพลที่ ๙ กองพลที่ ๑๐ แต่ละกองพลต่างมีกรมทหารย่อยในบังคับบัญชาลดหลั่นกันไป

นโยบายการขยายกำลังการป้องกันประเทศที่เห็นได้ชัดอีกประการหนึ่ง คือ การพยายามขยายกำลังการป้องกันประเทศในเขตมณฑลปักษ์ใต้ เพื่อป้องกันการแทรกแซงจากอังกฤษทางแหลมมลายู^๑ แต่โครงการนี้ได้รับการคัดค้านจากสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ เสนาธิการทหารบก โดยเหตุผลที่ว่า การแบ่งจำนวนกำลังออกไป

^๑ กจข. ร.๖ ก.๓/๓, เริ่มจัดการทหารในมณฑลปักษ์ใต้ (๓๑ ม.ค. ๒๔๕๐ - ๒ ก.ย. ๒๔๕๔).

ประจำในมณฑลพิษณุโลก เท่ากับเป็นการลดความเป็นปึกแผ่นของกองทัพส่วนรวมในน้อยลง และถึงจะแบ่งไปได้ก็เป็นจำนวนน้อย ซึ่งหากถูกแทรกแซงจริง ๆ คงไม่สามารถป้องกันดินแดนได้สมความมุ่งหมาย ทำให้สิ้นเปลืองโดยใช่เหตุ ดังนั้นโครงการดังกล่าวจึงถูกเปลี่ยนไปเป็นการตั้งกองทหารรักษาวังของพระเจ้าอนงยาเซอ เจ้าฟ้ากรมขุนลพบุรีราเมศวร์ อู่ประชาหมณฑลพิษณุโลกแทน

นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงมุ่งขยายกำลังแสนยานุภาพทางคานกองทัพโดยการสั่งซื้ออาวุธทันสมัยเข้ามาประจำในกองทัพจำนวนมาก เมื่อเปรียบเทียบกับอาวุธของกองทัพบกในสมัยรัชกาลก่อน จะเห็นได้ว่ามีวิวัฒนาการใช้อาวุธที่ทันสมัยขึ้น คือ

พ.ศ. ๒๔๔๒^๑

ดาบ ๕,๔๒๐ เล่ม
 หอก ๔๔๔ เล่ม
 ปืนใหญ่ ๑๑๕ กระบอก
 ปืนเล็ก ๗๖๕ กระบอก

พ.ศ. ๒๔๕๓^๒

ปืนเล็กรัชกาลที่ ๕ ๓๑,๑๓๖ กระบอก
 ปืนเล็กสั้นแบบ ๔๗ ๘,๓๕๓ กระบอก
 ปืนมันดิเคอร์สั้น ๑๐๔ กระบอก

ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๖๐ ก็มีการสั่งซื้ออาวุธปืนใหญ่อีก ๑๒๐ กระบอก^๓ และภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ ปรากฏว่าอาวุธปืนกลเป็นอาวุธประจำหน่วยที่จำเป็นมาก

^๑ กจข. ร.๕ ก.๑๓๐.๒/๑๗, สำเนาที่ ๒/๕๖๔๔ สมเด็จพระบรมชนกนาถวโรดมพิทยาสรรพ์ ทูลสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ๓๑ มีนาคม ร.ศ. ๑๑๗ (พ.ศ. ๒๔๔๒).

^๒ กจข. ร.๖ ก.๕/๑๕, เรื่องมณฑลต่าง ๆ ขอยืมปืนในกรมแสงสรรพาวุธ ลงวันที่ ๑๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๓.

^๓ กจข. ร.๖ ก.๕/๑๘, มีพระบรมราชานุญาตให้ซื้อปืนใหญ่จากญี่ปุ่น ๑๒๐ กระบอก ลงวันที่ ๑๗ สิงหาคม ๒๔๖๐.

กระทรวงกลาโหมจึงได้สั่งซื้ออาวุธปืนแบบใหม่ใน พ.ศ. ๒๔๖๖ อีก คือ

ปืนกลคันทมารุค (แมคเสน)	๖๐๐ กระบอก
ปืนเล็กยาวแบบญี่ปุ่น	๕๐,๐๐๐ กระบอก
กระสุนปืนเล็กชนิดหัวแหลม	๑๐,๐๐๐,๐๐๐ นัด

งานกระทรวงทหารเรือ ๕.๖

ภายหลังจากการแยกกระทรวงออกมาเป็นอิสระ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแต่งตั้งให้ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงทหารเรือ งานของกระทรวงทหารเรือในระยะแรกนี้ ส่วนใหญ่เป็นการปรับปรุงการจัดระเบียบหน่วยงานเสียใหม่ตามความเหมาะสม เพื่อขยายงานให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ปรากฏใน พ.ศ. ๒๔๕๓ กระทรวงทหารเรือขยายหน่วยงานเพิ่มขึ้น มีกรมใหญ่ที่ขึ้นตรงต่อเสนาบดีถึง ๘ กรม คือ

๑. กรมปลัดทัพเรือ
๒. กรมทะเบียนทหารเรือ
๓. กรมพระธรรมนูญ
๔. กรมยกกรมบัตรทหารเรือ
๕. กรมทหารเรือฝ่ายบก
๖. กรมยุทธศึกษา
๗. กรมทหารเรือชายทะเล
๘. กรมเรือกล

ต่อจากนั้นก็ขยายงานขึ้นเรื่อย ๆ จนกระทั่งใน พ.ศ. ๒๔๖๕ กระทรวงทหารเรือ

กจช. ร.๖ ก.๕/๑๘, พระราชหัตถเลขาฉบับ ถึงเจ้าพระยาบดินทรเดชาอนุจิต
ลงวันที่ ๕ สิงหาคม ๒๔๖๖.

ก็ขยายงานออกไป มีกรมใหญ่ถึง ๑๓ กรม ดังปรากฏในแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิที่ ๔

การจัดส่วนราชการกระทรวงทหารเรือ พ.ศ. ๒๔๖๕

สถาปัตยกรรมกลางทหารเรือ

กรมเสนาธิการทหารเรือ	กรมยุทธโยธาทหารเรือ	กองเรือพระที่นั่งรักษาพระองค์
กรมยุทธศาสตร์ทหารเรือ	กองสารวัตรกุดจักร	กระบวนเรือที่ ๑
กรมยุทธศึกษา	กองสารวัตรช่าง	กระบวนเรือที่ ๒
โรงเรียนนายทหารเรือ	กองคำนวณออกแบบ	กองป้อม
โรงเรียนฝึกหัดการจักร	กองช่างเหล็ก	ป้อมพระจุลจอมเกล้า
กรมปลัดทัพเรือ	กองโรงเรียนจากลจักร	ป้อมผีเสื้อสมุทร
เวรคำสั่ง	กองไฟฟ้า	กรมชุมพลทหารเรือ
เวรรับสั่ง	กองอุหลวง	กองพันพาหนะทหารเรือ
-เก็บ	กรมอุทกศาสตร์ทหารเรือ	กองเรือกลชั้น ๔
เสมียนตรา	กองแผนทุทะเล ๑	กองแตรวง
กองทะเบียน	กองแผนทุทะเล ๒	กองเรือนจำกลาง
กรมปลัดบัญชาทหารเรือ	กองช่างแผนที่	กรมทหารเรือชายทะเล
เวรเก็บ	กองประกาศข่าวเรือ	กองโรงเรียนพลทหารเรือ-
เวรตรวจ	กองโรงพิมพ์	กรุงเทพฯ
เวรสารบัญช	กองเครื่องหมายทหารเรือ	กองโรงเรียนจาทหารเรือ
กรมพระธรรมนูญทหารเรือ	กรมสรรพาวุธทหารเรือ	กองโรงเรียนพลทหารเรือ-
แผนกตุลาการ	แผนกที่ ๑	ที่ ๑, ๒, ๓, ๔, ๕, ๖
ศาลกรมบัญชากลาง	แผนกที่ ๒	กรมพัสดุทหารเรือ
ศาลกรมทหารกลาง	แผนกที่ ๓	คลังลัญจณ์
ศาลกรมต่าง ๆ	แผนกที่ ๔	-ครุภัณฑ์ - เชื้อเพลิง
กรมจเรทหารเรือ	กองโรงเรียนจอาวุธ	-ยุทธอากรณ์ - เสนียง
กรมสารวัตรทหาร	กรมแพทยพยาบาลทหารเรือ	

ที่มา กองทัพเรือ, ทำเนียบข้าราชการในกระทรวงทหารเรือ พ.ศ. ๒๔๖๕.

(ธนบุรี : โรงพิมพ์ยุทธศึกษาทหารเรือ, ๒๔๖๕).

การมีหน่วยงานกว้างขวางเช่นนี้ทำให้งานของทหารเรือดำเนินไปไคลงช้า และค่อนข้างจะสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายประเภทเงินเดือนและค่าใช้จ่ายจำนวนมาก ทางกระทรวงทหารเรือจึงคิดที่จะลดรูปหน่วยงานลงให้เหมาะสม เพื่อสะดวกในการควบคุมบังคับบัญชาและประหยัดงบประมาณ^๑ แต่โครงการนี้ก็ล้มเหลว เพราะนายพลเรือเอก กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์^๒ เจ้าของโครงการสิ้นพระชนม์เสียก่อนที่จะไคลงมือดำเนินการ

ในระหว่างที่ นายพลเรือเอกกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ทรงคิดปรับปรุงรูปหน่วยงานภายในกระทรวงอยู่นั้น พระองค์ทรงจัดให้มี "สภาบัญชาการกลางกระทรวงทหารเรือ" เพื่อเป็นสภาที่ประชุมปรึกษาขอราชการของกระทรวงทหารเรือ นอกจากนี้ยังมีการตั้ง "สภาตุลาการ" ทำหน้าที่พิจารณาจัดซื้อหาสิ่งของไว้ใช้ในราชการทหารเรือ และ "สภาการช่าง" ทำหน้าที่พิจารณาจัดรวมสร้างเรือและตลอดจนทำการออกแบบแปด และตรวจรับงานต่าง ๆ การตั้งสภาทั้ง ๓ ขึ้นมานี้ทำให้การพิจารณาขอราชการต่าง ๆ เป็นไปอย่างรัดกุม มีระเบียบแบบแผน และดำเนินไปอย่างรวดเร็วแล้วยังช่วย

^๑กระทรวงทหารเรือ, คำสั่งทหารเรือที่ ๑๒๗ $\frac{๒๔๖๔}{๐๒๕๑๕}$, ลงวันที่ ๑๔ มิถุนายน ๒๔๖๔. "เรื่องโครงการกองทัพเรือ พ.ศ. ๒๔๖๔"

^๒นายพลเรือเอกกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสำเร็จวิชาทหารเรือมาจากประเทศอังกฤษและกลับมารับราชการตำแหน่งรองบัญชาการกรมทหารเรือ ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงรับราชการอยู่ได้เพียง ๑ ปี ก็ทรงเกิดการขัดแย้งกับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงกับทรงขอลาออกจากราชการ ใน พ.ศ. ๒๔๕๔ จนกระทั่งถึง พ.ศ. ๒๔๖๐ จึงกลับเข้ารับราชการใหม่ในตำแหน่งจเรทหารเรือ ต่อมาทรงเลื่อนขึ้นเป็นเสนาธิการทหารเรือและรักษาราชการในตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงทหารเรือตั้งแต่เดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๕, ทรงเป็นเสนาบดีกระทรวงทหารเรือเมื่อวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๖ แต่ทรงรับราชการอยู่ได้เพียงพระชนมายุ ๔๔ พรรษา ก็เสด็จทิวงคตเมื่อวันที่ ๑๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๖.

ลดค่าใช้จ่ายที่ฟุ่มเฟือย ตลอดจนการทุจริตในหน้าที่ลงไ้มาก แต่เป็นที่น่าเสียดายที่ภาย
หลังจากนายพลเรือเอก กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์สิ้นพระชนม์ เจ้าฟ้ากรมหลวงนคร
ราชสีมา ผู้ทรงเข้ามาบริหารงานแทนในตำแหน่งผู้กำกับราชการกระทรวงทหารเรือ
ไม่ทรงเห็นด้วยกับสภาพดังกล่าว สภาพต่าง ๆ จึงถูกยกเลิกไป คงไว้แต่สภาการช่าง
และทรงจัดตั้ง "สภาการเงิน" ขึ้นมาแทน เพื่อทำหน้าที่พิจารณาการใช้จ่ายเงินภายใน
กระทรวง^๑

ส่วนการจัดส่วนราชการภายในกระทรวงทหารเรืออื่น ๆ ยังคงรูปเดิมมาจน
กระทั่งสิ้นรัชกาล

การเสริมสร้างแสนยานุภาพของกองทัพเรือ

สิ่งสำคัญที่สุดว่าเป็นหัวใจของการทหารเรือ คือ เรือรบ ดังนั้นกระทรวง
ทหารเรือจึงต้องพยายามจัดหาเรือรบที่ทันสมัยและมีประสิทธิภาพอยู่เสมอ แต่เนื่องจาก
มีปัญหาเรื่องงบประมาณ เพราะนอกจากจะโค้งงอระมาณน้อยอยู่แล้ว กระทรวงทหารเรือ
ยังต้องสูญเสียค่าใช้จ่ายประเภทเงินเดือนทหารในอัตราสูงมาก เนื่องจากมีการเกณฑ์
คนเข้าระจำการจนเต็มอัตรา ทำให้ "...ทหารเรือมีคนมากกว่างาน เงินเดือนที่ได้อ
รับเกินกว่าความรับผิดชอบและนายทหารมีตำแหน่งใหญ่โตเกินกว่างานที่ทำ..."^๒ ซึ่ง

^๑ กจช. ร.๖ ก.๒๐.๑/๕๐, ลายพระหัตถ์เจ้าฟ้ากรมหลวงนครราชสีมา
กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ ๒๕ กรกฎาคม ๒๔๖๖.

^๒ กองทัพเรือ, พระคำรัสในพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์
บันทึกการประชุมสภาบัญชาการทหารเรือ ครั้งที่ ๑/๒๔๖๔ วันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๔๖๔

ตัวอย่าง เช่น พ.ศ. ๒๔๖๔ กระทรวงทหารเรือได้รับงบประมาณ ๕ ล้าน
แต่ต้องจ่ายเป็นเงินเดือนถึง ๒,๕๖๘,๑๐๘ บาท หรืออัตราร้อยละ ๕๐ ของงบประมาณ
ที่ได้ และหักเป็นค่าใช้จ่ายประจำ ๔๐% คงเหลือไว้สำหรับ "การจร" อันเป็นงบสำหรับ
ใช้สร้าง ซื่อเรือ และอาวุธเพียง ๑๐% เท่านั้น.

นายพลเรือเอกกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ไม่ทรงเห็นด้วย เพราะหัวใจของกองทัพเรือ คือเรือรบ ถาชาคเรือ ชาคอาวรุ กองทัพเรือก็ไร้ความหมาย ดังนั้นจึงทรงพยายามหาทางแก้ไขโดยการลดกำลังพลประจำการ ทั้งด้านการเกณฑ์พลทหาร และลดจำนวนนายทหารสัญญาบัตร โดยกำหนดเกณฑ์ปลดเกษียณ คือ^๑

ยศนายเรือพลรบ ปลดเมื่ออายุ ๔๐ ปี (ฝ่ายผู้ช่วยพลรบ ๔๕ ปี)

นายนาวาทุกประเภท ปลดเมื่ออายุ ๖๐ ปี

นายพล (ไม่กำหนด)

ทั้งยังลดระยะเวลา เลื่อนขั้นเงินเดือนใหม่ระยะห่างกว่าเดิม^๒ ซึ่งทำให้รายจ่ายของทหารเรือประเภทเงินเดือนคอย ๆ ลดลงตามลำดับ

นอกจากนี้กระทรวงทหารเรือยังได้หาทางแก้ไข โดยการกราบบังคมทูลขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ได้รับงบประมาณตรงตัว ในอัตราคงที่ ๕ ล้านบาททุกปี ทั้งนี้เนื่องจากการที่รัฐบาลกำหนดให้ราชการฝ่ายป้องกันพระราชอาณาจักรทั้งหมดรับเงินงบประมาณรวมกันในวงเงิน ๒๕% ของรายได้แผ่นดินประจำปี ทำให้ได้รับงบประมาณไม่คงที่ซึ่งลดลงตามอัตรารายได้แผ่นดิน อันเป็นผลกระทบกระเทือนต่อราชการกระทรวงทหารเรือซึ่งได้รับงบประมาณน้อยกว่ากระทรวงกลาโหม แต่มีรายจ่ายสูง โดยเฉพาะการสร้างซ่อมซื้อเรือรบ ดังนั้นจึงขอพระราชทานรับเงินตรงตัว แล้วให้อธิการเปลี่ยนแปลงขึ้นลงตามงบประมาณรายได้แผ่นดิน อยู่ในงบประมาณกระทรวงกลาโหม ซึ่งสามารถปรับรายจ่ายและกำลังพลได้งายกว่า ทั้งยังได้รับงบประมาณมากกว่าทหารเรือ

^๑กองทัพเรือ, บันทึกการประชุมสภาบัญชาการทหารเรือ ครั้งที่ ๑๑ $\frac{๕}{๒๔๖๕}$,
วันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๔๖๕.

^๒กองทัพเรือ, บันทึกการประชุมสภาบัญชาการทหารเรือ ครั้งที่ ๑๒ $\frac{๕}{๒๔๖๕}$,
วันที่ ๑๗ สิงหาคม ๒๔๖๕.

ถึง ๓ เท่าอยู่แล้ว ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงเห็นด้วย ด้วยวิธีการดังกล่าวทำให้กระทรวงทหารเรือสามารถแบ่งเงินงบประมาณมาสมทบสำหรับจัดสร้างเรือได้มากขึ้น แต่กระนั้นก็ยังไมคอยจะเพียงพอ จึงได้กราบบังคมทูลขอพระราชทานเงินงบบุพิเศษจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งหากทรงไต่ถามทางกระทรวงพระคลังฯ ว่ามีเงินเหลือพอ ก็ทรงอนุมัติจ่ายเงินสมทบให้เสมอส่วนใหญ่วิวที่จัดสร้างในสมัยนั้นล้วนแต่ได้รับงบบุพิเศษมาสมทบทั้งสิ้น คือ ๒

พ.ศ. ๒๔๕๓ เรือพิฆาตเสือทยานชล และเรือตอร์ปิโด ๓ ลำ

พ.ศ. ๒๔๕๔ เรือหลวงคาร์นลีนซ์ และเรือตอร์ปิโด ๑ ลำ

ต่อมาตอนปลายรัชกาล ฐานะการเงินแผ่นดินตกต่ำลง การกราบบังคมทูลขอเงินงบบุพิเศษ มักจะไม่ได้รับการอนุมัติ การซื้อเรือจึงกระทำได้แต่เรือที่ราคาไม่แพงนัก เช่น เรือหลวงเจ้าพระยา ซื้อใน พ.ศ. ๒๔๖๖ เป็นเรือโซ่ฝึกหัด ไม่คิดอาวุธ

เรืออีกลำหนึ่งซึ่งกองทัพเรือได้มาโดยไม่ต้องใช้งบบุประมาณ คือเรือรบพระร่วง เป็นเรือที่ประชาชนรวมใจกันบริจาคเงินจัดซื้อ เรือรบพระร่วงเป็นเรือพิฆาตตอร์ปิโด ขนาดตึกจักร ๔๐ นอต กินน้ำลึก ๑๒ ฟิต มีปืนขนาด ๔ นิ้ว ยิงระยะไกล ๓ กระบอก มีปืนสำหรับยิงเครื่องบิน ๑ กระบอก ตอร์ปิโด ๑๒ นิ้ว ๔ ท่อ ราคาทั้งหมดรวมทั้งค่า

กิจช. ร.๖ ก.๒๐.๑/๔๖, ดายพระหัตถ์ที่ ๑ ^{๒๔๖๕}/_{๐๑๓๕๕}, นายพลเรือเอกกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, ลงวันที่ ๒๔ สิงหาคม ๒๔๖๕.

๒มลิลวัลย์ คงเจริญ, "บทบาทและกิจการทหารเรือในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราช" (วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๙), หน้า ๒๐๖.

ขนส่ง ๒ ลานมาที่

กล่าวโดยสรุปแล้ว จะเห็นได้ว่าการจักราชการทหารบก ทหารเรือ ในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังคงยึดถือรูปแบบเดิมที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิรูปร่างไว้ แต่โครงขยายขยายของหน่วยงานในทิวาง ขวางขึ้น พร้อมทั้งทรงทุนบำรุงและเสริมสร้างกำลังแสนยานุภาพเป็นพิเศษ มีการสั่งซื้อ อาวุธทันสมัย และจัดให้มีการซ้อมรบใหญ่ทุก ๆ ๒ ปี เป็นประจำ^๒ มีการประกาศเรียก คนกองเกินอัตราและกองหนุนเข้าฝึกซ้อมครั้งใหญ่ใน พ.ศ. ๒๔๖๐ และยังได้ออกพระ ราชบัญญัติเกณฑ์พลเมืองอุทหนุพระราชกรใน พ.ศ. ๒๔๖๔^๓ เป็นต้น

สิ่งที่เปลี่ยนไปจากสมัยรัชกาลก่อนอย่างเห็นได้ชัด คือ แนวความนิยมในการ จักราชการทหาร ซึ่งเดิมในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การจักรระบบ การทหารต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการจักรกรมกอง หน่วยงาน การฝึกหัด หรือการเรียกชื่อ ตำแหน่งยศกัก็ ล้วนแต่ได้รับอิทธิพลมาจากประเทศอังกฤษทั้งสิ้น ทั้งนี้เพราะในเวลา

^๒พลเรือตรี ประพัฒน์ จันทวิรัช, "เรื่องของเรือพระร่วงอันเนื่องมาจาก "เกิดวังปารุสก," นาวิกศาสตร์ ๕๒ (พฤศจิกายน ๒๔๑๒) : ๘ - ๓๖.

^๓กจช. ร.๖ ก.๑/๔๒, เรื่องการซ้อมรบทหารบก.

^๓พ.ร.บ. เกณฑ์พลเมืองอุทหนุพระราชกรทหาร พ.ศ. ๒๔๖๔ มีเหตุผลในการ ออกพระราชบัญญัติว่า กองทัพที่ยกออกไปทำการรบจำเป็นต้องมีกำลังคน พาหนะและเสบียง อาหารให้พร้อมเพียง แต่การที่จะเตรียมสิ่งเหล่านี้ให้พร้อมอยู่เสมอในยามสงบ ย่อมกระทำไดยากและเป็นการสิ้นเปลืองเกินไป ควรให้พลเมืองมีส่วนช่วยทางราชการ โดยการ อุทหนุสิ่งจำเป็นเหล่านี้ยามเกิดสงคราม.

^๔สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, พระประวัติจอมพล พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช, หน้า ๔๔ - ๔๕.

นั้นประเทศอังกฤษได้ชื่อว่าเป็นประเทศที่มีกำลังแสนยานุภาพเข้มแข็งที่สุด มีกองทัพเรืออันยิ่งใหญ่ สามารถขยายอิทธิพลการเมืองและการค้าออกไปได้อย่างกว้างขวาง ซึ่งหากเปรียบเทียบกับฝรั่งเศสซึ่งแม้จะมีกำลังและอิทธิพลทางการเมืองในแถบเอเชียอาคเนย์ไม่น้อยไปกว่าอังกฤษ แต่ฝรั่งเศสก็เคยพ่ายแพ้อังกฤษในสงครามวอเตอร์ลู เมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๘ (ค.ศ. ๑๘๑๕) ทั้งยังพ่ายแพ้เยอรมันในสงครามที่เมืองเซกอง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๓ อีกด้วย^๑ ทำให้ความนิยมในการทหารแบบอังกฤษ มีแนวโน้มสูงกว่าฝรั่งเศส รัฐบาลไทยจึงได้จัดส่งคนออกไปศึกษาทูลงานในอังกฤษบ่อยครั้ง ตลอดจนส่งพระเจ้าลูกยาเธอต่าง ๆ ออกไปศึกษาวิชาทหารในอังกฤษด้วย

การทหารของประเทศตะวันตกอีกชาติหนึ่ง ที่ได้รับความนิยมมากคือ เยอรมัน ภายหลังจากบิสมาร์ก ผู้นำเยอรมันสามารถรวบรวมจักรวรรดิเยอรมันให้เป็นปึกแผ่นได้สำเร็จ ใน พ.ศ. ๒๔๑๔ (ค.ศ. ๑๘๗๑) ชื่อเสียงของเยอรมันก็แผ่ขยายออกไปทั่วโลก ดังนั้นในระยะหลังรัฐบาลไทยจึงนิยมส่งคนไปเรียนวิชาทหารบกที่ประเทศเยอรมนี อีกแห่งหนึ่ง โดยกำหนดเกณฑ์แน่นอนไว้ว่า ให้ส่งออกไปปีละ ๒ คน เป็นประจำ^๒

สำหรับประเทศรัสเซีย กล่าวได้ว่ามีอิทธิพลน้อยมากเนื่องจากการส่งนักเรียนออกไปเรียนวิชาทหารเพียง ๓ นาย แต่กลับมารับราชการเพียง ๒ นาย เท่านั้น ครั้นต่อมาเมื่อรัสเซียพ่ายแพ้สงครามกับญี่ปุ่นใน พ.ศ. ๒๔๔๘ ก็ทำให้ความนิยมในการทหารรัสเซียตกต่ำลง

^๑ม.ร.ว.แสงโสม เกษมศรี, ประวัติศาสตร์สากลยุคปัจจุบัน (ค.ศ. ๑๘๕๓ - ๑๙๑๔, (พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๕), หน้า ๔๐๒ - ๔๐๗.

^๒หม่อมเจ้า ปรีดิเทพวงศ์ เทวกุล, เฉลิมพระเกียรติพลเอก สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระชัยนาทนเรนทร (พระนคร : โรงพิมพ์ไทยเชชม, ๒๕๐๘), พิมพ์เป็นที่ระลึกในการเสด็จพระราชดำเนินเปิดพระรูปอนุสาวรีย์ กระทรวงสาธารณสุข ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๐๘, หน้า ๕๓.

ความนิยมในการทหารแบบประเทศเยอรมัน คงเป็นไปอย่างกว้างขวางในวง
 การทหารไทยเรื่อยมาจนกระทั่งเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๑ รัฐบาลไทยมีนโยบายเข้าร่วม
 สงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร คังนั้นแนวโน้มในความนิยมการทหารแบบเยอรมันจึงค่อย ๆ
 ลดลง ยิ่งไปกว่านั้นในทัศนะส่วนตัวของผู้บริหารชั้นนำในวงการทหาร คือ สมเด็จพระเจ้าฟ้า
 จักรพงษ์ภูวนารถ เสนาธิการทหารบก พระอนุชาคนสนิทของ "พระบาทสมเด็จพระมงกุฎ
 เกดเจ้าอยู่หัว" ก็เป็นผู้หนึ่งที่ไม่ทรงโปรดปรานเยอรมันอย่างยิ่ง ทรงส่งนักเรียนทหาร
 บกไปศึกษาในประเทศเยอรมัน มาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๕ โดยอ้างเหตุผลว่าไม่ได้ผลเท่า
 ที่ควร แล้วทรงสนับสนุนให้ส่งไปยังประเทศอังกฤษหรือฝรั่งเศสแทน^๑ ครั้นภายหลังจาก
 สงครามโลกครั้งที่ ๑ เยอรมันเป็นฝ่ายพ่ายแพ้สงครามโลก ความนิยมในการทหารแบบ
 เยอรมันจึงยิ่งลดน้อยลง เปลี่ยนไปนิยมการทหารของฝรั่งเศส โดยเฉพาะค่านิยมที่
 เป็นหน่วยงานใหม่ในวงการทหารไทย มีการส่งนักเรียนออกไปเรียนที่ฝรั่งเศสถึง ๑๐๗ คน^๒

ผลของการจักราธิการทหารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
 โดยสรุปแล้วเห็นได้ว่า การปรับปรุงเสริมสร้างกำลังแสนยานุภาพของกองทัพและการส่ง
 เสริมให้ทหารได้รับการศึกษาอย่างกว้างขวางมากขึ้น เป็นการช่วยลดปัญหาการขาดแคลน
 กำลังคนชั้นหัวหน้าได้อย่างดี และช่วยให้กองทัพมีประสิทธิภาพสูงขึ้น จนเป็นที่ยอมรับของ
 ประเทศสัมพันธมิตรในสงครามโลกครั้งที่ ๑ ซึ่งผลสะท้อนที่ได้รับจากการนี้ได้กลายเป็น
 ปัจจัยหนึ่งนำไปสู่ความสำเร็จในการเจรจาแก้ไขสนธิสัญญาที่รัฐบาลเคยทำไว้กับนานา
 ประเทศได้สำเร็จใน พ.ศ. ๒๔๖๔^๓

ศูนย์วิจัยทรัพยากร

^๑ กจช. ร.๖ ค.๑๕/๓, พระหัตถ์เลขาสมาเด็จพระเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมบังคับ
 ทูล พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, ลงวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๗.

^๒ พระลี้กกองทัพอากาศ ครบรอบ ๒๐ ปี ๒๗ มีนาคม ๒๕๐๔, หน้า ๑๐๗ - ๑๑๘.

^๓ David A. Wilson, Politics in Thailand (Newyork : Cornell
 University Press, 1966), p. 170.

อย่างไรก็ดี การขยายกำลังทหารก็ได้เป็นปัญหาสำคัญประการหนึ่งต่อสถานการณ์
 ด้านเศรษฐกิจของประเทศ โดยเฉพาะในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ ซึ่งเกิดภาวะ
 เศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก ฐานะการคลังของรัฐบาลเริ่มลดต่ำลง แต่รัฐบาลไทยยังคงจัด
 สรรงบประมาณให้แก่อำนาจการฝ่ายป้องกันพระราชอาณาจักรในอัตราสูง* โดยเฉลี่ยแล้ว
 ในช่วง พ.ศ. ๒๔๖๔ - ๒๔๖๘ งบประมาณที่กระทรวงการทหารได้รับสูงถึง ๒๔.๓ %
 ของงบประมาณรายจ่ายทั้งหมด เมื่อเทียบกับงบประมาณการปกครองซึ่งได้รับเพียง
 ๑๒.๖ % เท่านั้น^๑ ซึ่งนับเป็นรายจ่ายที่สูงมาก และไม่จำเป็นสำหรับสถานการณ์ของ
 ประเทศในขณะนั้น กรณีดังกล่าวได้ส่งผลกระทบมาจนถึงรัชกาลต่อมา ทำให้แนวการจัด
 ราชการทหารต่าง ๆ ต้องเปลี่ยนไปจากเดิม

* อัตราการจัดสรรงบประมาณให้แก่อำนาจการทหาร สำหรับประเทศเล็กคือ
 พัฒนา เช่นประเทศไทย ในช่วงภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ทางโรงเรียนเสนาธิการ
 ทหารบก ได้ถือเกณฑ์ว่าหากรัฐบาลจัดสรรงบประมาณให้แก่อำนาจการทหาร หรือกิจการการ
 ป้องกันประเทศ ในอัตราร้อยละ ๑๗ ของงบประมาณรายจ่ายแผ่นดินทั้งหมด จัดได้ว่าเป็น
 อัตราที่อยู่ในเกณฑ์ปกติ แต่หากสูงไปกว่านี้จนกระทั่งถึงอัตราร้อยละ ๒๕ ถือว่าเป็นระดับ
 ที่ใช้สำหรับภาวะการเตรียมรบ

นายพลตรีหลวงสรานุกิต (สมบูรณ กงสพุก) "คำบรรยายวิชาภูมิศาสตร์
 ทหารบก โรงเรียนเสนาธิการทหารบก" (พ.ศ. ๒๔๘๕ - ๘๐) (ฉบับพิมพ์ครั้งที่).

^๑ ศึกษารายละเอียดได้จาก พร.เพ็ญ อินทรระกูล, "การใช้จ่ายเงินแผ่นดินใน
 รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนก
 วิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๗).